

KÖZLEMÉNYEK

ESZÉNYI JÓZSEF

A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG ALTISZTI KARA, 1922—1941

*Politikai tisztogatás az altiszti karban.
A forradalmak utáni igazolási eljárások*

A Tanácsköztársaság leverése után hamarosan megkezdődött a hadsereg altiszti karának politikai jellegű felülvizsgálata.¹ Az altiszti kar politikai jellegű megszűrését alapvetően az igazoló bizottságok végezték el. Ezek felállítására már Szegeden kiadták a megfelelő intézkedéseket.² A bizottságok csak igazolt személyekből állhattak. A cél a „kommunista rendszer exponált híveinek eltávolítása” és a hadsereg sorainak megtisztítása volt. A bizottságok eljárás alá vontak minden altisztet, akiknek kötelessége volt kérni önmaguk ellen az eljárás lefolytatását.³

Az altiszteknek számot kellett adniuk a proletárdiktatúra alatti szolgálatukról, általános magatartásukról. Az eljárás alá vontaknak válaszolniuk kellett többek között olyan kérdésekre, hogy „Kiről tud adatokat, kik mindkét forradalom alatt kiválóan szerepeltek ... Az 1918. októberi forradalom óta kik voltak előjárói ..., miért vállalt szolgálatot a kommunizmus alatt.”⁴ stb. Felkutatták azokat, akikről kiderült, hogy a forradalmakban részt vettek. Ezeket eltávolították a hadseregből vagy a felelősségrevonás különböző mértékét alkalmazták velük szemben.

A HM arra is intézkedett, hogy „a forradalmak idejében tanúsított kétes magatartásuk miatt a hadseregből (csendőrségből) elbocsátott altisztek, polgári állami és közigazgatási szolgálatban ne alkalmaztassanak.”⁵ A forradalmi tevékenység miatt elbocsátott személyekről készített jegyzékeket valamennyi minisztériumnak megküldték, és listát állítottak össze azokról is, akik 1918-ban és 1919-ben bizalmi tisztséget töltöttek be a hadseregben. Az intézkedések a hadsereg megbízhatóságát kívánták elősegíteni és sok ezer személyt érintettek.

Az igazolások során a hadseregben nagyarányú tisztogatást hajtottak végre és a fegyveres erőkből gyakorlatilag eltávolítottak mindenkit, aki nem volt megfelelő szemléletű. A bizottságok „a) teljesen megbízhatók, b) politikailag még nem tisztázottak és c) politikailag és egyébként rosvott múltúak” kategóriákban hozták meg döntéseiket. A b) osztályozásúakat felmentették állásukból és ügyüket kivizsgálták. A c) kategóriájúakat elbocsátották, majd letartóztatták és bíróság elé állították. Az igazoló bizottságok döntése ellen fellebbezésnek helye nem volt.⁶

Az állandó ellenőrzés, az adminisztratív eszközök széles körű alkalmazása, az iga-

1 A tiszti állomány igazolási eljárásával kimerítően foglalkozik *Mikics Lajos*: Politika, úriság és becsület Horthy tisztkarában. *Szociológiai Füzetek*, 26. szám, 1981. 45—54. o.

2 *Rendeleti Közlöny*, 1919/52. sz.

3 *Rendeleti Közlöny*, — 1919/57. és 1919/72. sz.

4 Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) HM eln. 10. 1920. — 104370.

5 HL HM eln. 10. 1920. — 73344.

6 *Hetés Tibor—Morva Tamásné* (szerk.): Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez, 1919—1938. Bp., 1968. 115—118. és 160. o.

zoló eljárások, a volt kommunisták és a kommunistagyanúsak elleni kíméletlen eszközök alkalmazása hozzájárult ahhoz, hogy az altisztek többségét, mint az ellenforradalomhoz hű elemet tartották nyilván, akikre elsősorban számított a hadsereg felső vezetése.

A hadseregben az altisztek helyzete kétféleképpen rendeződött: a „véglegesen felvett altiszt” megjelölés gyakorlatilag hivatásos altisztet jelentett. Mivel a békeszerződés által engedélyezett létszám nem tette lehetővé minden „igazol” altiszt szolgálatban tartását, ezért a hadseregben belül az altisztek rejtése érdekében bevezették⁷ a „rangosztály nélküli közigazgatási alkalmazottak” (a későbbiekben: „RONKA”) rendszerét. E helyeken az előremenetel — hasonlóképpen a hivatásos altisztekéhez — várakozási időhöz, valamint különböző, kötelező vizsgák letételéhez volt kötve. A „ronkák” polgári ruhában látták el szolgálatukat, de hatáskörük, illetményük és juttatásaik megegyeztek a hivatásos altisztekével. A „ronka” állománycsoportot a háborúba való belépés idején törölte el a katonai vezetés⁸, hiszen ekkor már nem volt szükség a létszámok rejtésére.

Az altishti kar anyagi helyzete

„Az igazgatási személyzetet az engedelmességre két olyan eszköz kényszeríti, amely a személyes érdekekre apellál: az anyagi ellenszolgáltatás és a társadalmi megbecsülés.”⁹ E megállapításból kiindulva láttam szükségességnek felvázolni az altisztek jövedelmi viszonyait és társadalmi megbecsültségét.

1926-ig az infláció komoly nehézséget okozott; a korona romlása, vásárlóértékének csökkenése nehezítette az altisztek megtartását. Ezért a katonai vezetés — a pénz romlásának megfelelően — időszakonként rendeletekben szabályozta az altishti fizetéseket. Meg kell említeni a lakáspénzek többszöri folyamatos emelését, az egyszeri segélyeket, a kedvezményes tüzelőakciókat stb.¹⁰ is.

Az infláció felszámolása, a pengő bevezetése a katonai vezetésnek lehetővé tette, hogy olyan életfeltételeket biztosítson az altishti karnak, amelyek jóval felülmúlták a lakosság többségét kitevő parasztság, munkásosztály és a kispolgárság egyes rétegeinek életszínvonalát. A havi illetmények összefoglaló táblázatából (1. sz. melléklet, 343. o.) kitűnik, hogy a fizetések folyamatosan követték a pengő vásárlóértékének romlását.

A családi pótlék rendszere megengedte, hogy a feleség ne legyen kénytelen kereső foglalkozást űzni, ugyanakkor több gyermek vállalása esetén is kompenzálta az ebből származó életszínvonalcsökkenést (2. sz. melléklet, 344. o.). A társadalom többi, megközelítőleg hasonló státuszban lévő rétegei közül családi pótléokra csak az „egyéb állami altisztek” voltak jogosultak 1939-től.¹¹ A gyári munkásnál szintén 1939-ben vezették be a gyermekenkénti 5 pengő nagyságú „gyermeknevelési pótlékot.”¹²

Az altisztek részére lakbérhozzájárulásként meghatározott összeget fizetett a honvédség. Hat lakbérosztályt határoztak meg, s az állomáshelyek mindegyikét lakbérosztályba sorolták. A lakáspénzre csak a nős altiszt tarthatott igényt. Az összeg nagysága az altiszt rendfokozata, a lakbérosztály és az eltartott személyek számának függvényében változott. (3. sz. melléklet, 345. o.). Figyelembe véve, hogy a nő, gyermektelen altisztek számára a társadalmi állásuknak megfelelő lakásnagyság egy szoba, konyha, padlás, fáskamra volt¹³, a lakáspénz bőven fedezte a lakbér

7 *Honvédségi Közlöny*, 1922/14.; 1925/13. és 1926/28. sz.

8 *Honvédségi Közlöny* (Szabályrendeletek), 1941/49. sz.

9 *Max Weber*: Állam, politika, tudomány. Bp. 1970. 382. o.

10 *Honvédségi Közlöny*, 1920/19., 23., 37. sz.; 1921/27., 51., 57. sz.; 1922/12., 27., 33., 35., 43., 60., 62. sz.; 1923/1., 19., 21., 22., 24., 30., 32., 35., 37., 41., 42., 43., 44., 46., 47., 48., 50., 51. sz.; 1924/2., 4., 7., 9., 10., 15., 17., 18., 19., 29. sz.; 1925/20., 27., 31. sz.

11 *Honvédségi Közlöny*, 1939/4. sz.

12 Magyar gyári munkásság. Szociális helyzetkép. (Szerk.: Rézler Gyula) Bp., 1940. 63. o.

13 *Turcsányi Gyula*: Gazdászati — közigazgatási és illetményadatok. Bp., 1940. 13. o.

összegét. Ugyanakkor lakáspénzre az egyéb állami altisztek csak 1933-tól voltak jogosultak¹⁴, a gyári munkások pedig egyáltalán nem részesültek ebben a juttatásban.

Hogy a hivatásos katona munkájával járó gyakori mobilizáció ne jelentsen anyagi megterhelést a családnak, s az altiszt ilyen esetekben is állásának megfelelő életmódot folytathasson, bevezették a különböző pótlékok rendszerét. (4., 5., 6. sz. melléklet, 346. o.)

Az altisztek számára teljes, a családtagoknak pedig fél-fél étkezési pénz járt¹⁵, de munkanapokon az altiszt a természetbeni juttatást vette igénybe.

A polgári ruha viselését megtiltották az altiszteknek¹⁶, mindenütt egyenruhában voltak kötelesek megjelenni. Ruházati ellátásuk a legénységi állományúakéval volt egyenlő, amit térítésmentesen szolgáltatott ki részükre. Ruházatukat állandóan cserélhették, mivel a legénység ellátása — kiadás, javítás, tisztítás stb. — a szolgálatvezető altiszt feladatkörébe tartozott, s így biztosítva volt az altisztek számára a megfelelő, jó minőségű felszerelés.

Jelentős kedvezmény volt a teljesen ingyenes orvosi, fogorvosi, kórházi és gyógyszerellátás¹⁷, valamint a MÁV és a HÉV vonalaira érvényes félárú utazási igazolvány az altisztek és családtagjaik részére.¹⁸

A vitézségi érmek után az alábbi pótdíjakat fizették:

1. Legénységi Arany Vitézségi Érem után havi 20 P,
2. I. o. Legénységi Ezüst Vitézségi Éremmel legalább háromszor kitüntetettnek 10 P,
3. I. o. Legénységi Ezüst Vitézségi Éremmel legalább kétszer kitüntetettnek havi 5 P pótdíj járt.¹⁹

Kedvezményt jelentett az is, hogy a tényleges szolgálatban állók járandóságai adó alól mentesültek.

A nyugdíjasok számára lehetővé tették, hogy kétévi nyugdíjuknak megfelelő kamatmentes kölcsönt vegyenek fel²⁰, melyet a havi nyugdíj egyharmadának megfelelő havi részletekben kellett törleszteni. A kölcsön összege kb. 3000—5000 P, amely elég volt valamilyen kisvállalkozás (trafik, műhely stb.) beindítására.

Az altiszti családok számára egész évben rendelkezésre állt a két altiszti üdülő, ahova kétvétenként beutalót kérhettek. Az üdülési díjakat a következő táblázat mutatja²¹:

<i>Havi illetmény, ill. nyugellátás összege</i>	<i>TÉRÍTÉSI DÍJ PENGŐBEN NAPONTA</i>		
	<i>Hévíz</i>	<i>Balatonaliga</i>	
		<i>családfő</i>	<i>családtag</i>
1 P-től 100 P-ig	1	1	0,70
101 P-től 150 P-ig	1,10	1,10	0,80
151 P-től 200 P-ig	1,20	1,20	0,90
201 P-től 250 P-ig	1,30	1,30	1

Megjegyzés:

1. A fürdő-, ill. strandjegyek térítésmentesek.
2. Gyermekeknek 6 éves korig ingyenes;
6 éves kortól 10 éves korig napi 0,70 térítés jár;
10 év felett a családtag térítési díját fizetik.

¹⁴ *Honvédségi Közlöny*, 1933/1. sz.

¹⁵ *Honvédségi Közlöny*, 1920/19. sz.; 1922/13. sz.

¹⁶ *Honvédségi Közlöny*, 1920/48. sz.

¹⁷ *Rendeleti Közlöny*, 1920/43., 55. sz.; 1921/57. sz. *Honvédségi Közlöny*, 1929/3. sz.; 1934/18., 22. sz.

¹⁸ *Rendeleti Közlöny*, 1921/57. sz.; *Honvédségi Közlöny*, 1934/12. sz.

¹⁹ *Honvédségi Közlöny*, 1934/17. sz.

²⁰ *Honvédségi Közlöny*, 1930/20. sz.

²¹ *Magyar Katonai Szemle*, 1934/3. sz., 250. o.

Az altisztek gyermekeit a Honvédségi Jóléti Alap ingyenesen üdültette július és augusztus hónapban 4—4 hét időtartamú turnusokban. 1927—1941 között összesen 3125 gyermek vett részt ingyenes üdülésben.²²

Összehasonlítottam a honvéd altisztek fizetését az egyéb állami altisztek, a gyári munkások és a mezőgazdasági népeség jövedelmeivel.

Az egyéb állami altisztekkel való összevetésből kitűnik, hogy a honvéd altisztek lakáspénze és családi pótléka kb. másfélszer nagyobb, a fizetések alsó határánál a különbség nem számottevő, a felső határnál viszont kb. másfélszer nagyobb a honvéd altisztek fizetése.

A gyári munkásság fizetéseivel való összevetés kb. 1,5—2-szeres, a mezőgazdasági munkások és a törpe- illetve kisbirtokosok jövedelmével való összehasonlítás viszont kb. 1,5—12-szeres arányt mutat a honvéd altisztek fizetése javára.

Érthető tehát, hogy miközben a földnélküli parasztok és munkások éhbéért dolgoztak, vagy munkanélküliség következtében éheztek és a diplomások ezrei szűkségmunkát végeztek, a Honvéd Altiszti Folyóirat a következőket közli: „...diplomás emberek százai örülnének, ha bekerülhetnének a hivatásos altisztek soraiba. Anyagi helyzetünk alkalmat ad a megfelelő társadalmi szint eléréséhez is”.²³

Az altiszti kar presztízse

A fentebb ismertetett anyagi juttatások mellett igen fontos az altiszti pályával együttjáró „társadalmi megbecsülés” is. Az altiszti kar viszonylag nagy társadalmi tekintélye a hadsereg hivatásos állományának mesterséges társadalomeftelenségéből adódott, amit a rendszer ideológiája minden lehetséges csatornán kifejezésre juttatott. Itt nagy fontosságúak a civil társadalmat is átszövő militarizmus sokszínű megjelenési formái:

— A hadsereg, mely „elsöpörte a bolsevizmust” — állítja az ideológia —, arra hivatott, hogy visszaszerezze az elcsatolt területeket: egyáltalán a hadseregre olyan dicső feladatok várnak, hogy a nép, a társadalom megbecsülése méltán illel meg stb.

— A keresztény-nemzeti ideológia a hadsereget hangsúlyozottan nevezte nemzeti hadseregnek. A rendszer emellett tudatosan ápolta a magyar katonai első világháborús „dicsősége”, a „magyar hősi kultusz”, a „harcias magyar katonai szellem” mítoszát.

— Az állam a hadsereg presztízst jogi védelemmel is erősítette. A hadsereg gyalázását, miként a kormányzógyalázást, az állam jogrendje politikai büntettnek minősítette, összefüggésbe hozta az „állami és társadalmi rend felforgatását célzó” cselekményekkel (1921: III. tc.). Sok büntetőeljárás folyt le a hadsereg megsértése, gyalázása stb. címeiken.

— A leventeintézmény²⁴ és a Cserkész Szövetség²⁵ fontos szerepet töltött be az ifjúság katonai előképzésében, katonás szellemben való nevelésében.

— Kiepült a bajtársi egyletek, lövészkörök, sportkörök hálózata, melyek vezetői volt tisztekből, altisztekből verbuválódtak.

— A korszak társadalmának sajátos produktuma a Vitézi Rend²⁶. Ez a cím a rendszer címei között — mint ismeretes — előkelő helyet foglalt el, arisztokraták,

²² *Honvédségi Közlöny*, 1927/11.; 1928/8.; 1929/12.; 1930/17.; 1931/10.; 1932/8.; 1933/5.; 1934/5.; 1935/6.; 1937/8.; 1938/7.; 1939/11. sz.; *Honvédségi Közlöny* (Szabályrendeletek), 1940/6.; 1941/11. sz.

²³ *Kugler István* ht. szakaszvezető: A honvéd altiszt mint katonai és mint magánember. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1934/3. sz., 57. o.

²⁴ *Gergely Ferenc—Kiss György*: Horthy leventéi. A leventeintézmény története. Bp., 1976.

²⁵ *Gergely Ferenc*: A magyar cserkészmozgalom (1919—1933.) *Történelmi Szemle*, 1933/2. sz., 85—96. o.; *uő.*: A cserkészmozgalom válságának elmélyülése (1933—1936.) *Pedagógiai Szemle*, 1980/7—8. sz., 681—690. o.; *uő.*: A cserkészmozgalom válságának elmélyülése II. *Pedagógiai Szemle*, 1981/7—8. sz., 660—669. o.

²⁶ *Helész Tibor—Morva Tamásné*: i. m. 508—510. o.

magas rangú katonatisztek, sőt értelmiségiek is büszkén viselték. Minden jel arra mutat, hogy a totális katonai diktatúra hívei a rendszer egyfajta új elitjének kiépítéséhez kezdtek.²⁷ A cím (és esetleg földbirtok) adásának indoka az első világháborúban tanúsított „vitéz” magatartás, vagy hőstett volt. A címet az államfő személyesen adta át, állami szintű ceremónia keretében, a lovagga ütés szertartásának megfelelő rituális külsőségekkel. Az altisztek közül 1926. január 1-jén 392 fő, a létszám 7,64%-a volt a Vitézi Rendnek tagja²⁸, 21-en pedig még a vezetésben is képviselték magukat.²⁹

Az altiszt kiemelt társadalmi megbecsültséggel és jogokkal rendelkezett, de magatartását nem választhatta meg szabadon — egyénisége csak az előirt formákban fejeződhetett ki. A státuszjegyei alapján (az egyenruha és tartozékai) egyfajta reprezentatív nyilvánosságot képviselt.³⁰ „A reprezentatív nyilvánosság kifejezése a személy jelképeihez van kötve: hatalmi jelvényekhez (fegyverek, jelvények), habitushoz (öltözet, hajviselet), taglejtéshez (köszöntési forma, mozdulat) és retorikához (a megszólítás formája, általában a formaszzerű beszéd) egyszóval a »nemes« viselkedés szigorú kódexéhez.” — írja Habermas.³¹ Nincs a katonai alaki előírásoknak oly eleme, mely e logikába be ne illeszkednék. A hatalmi jelvény: az egyenruha, a rendfokozat, az ezüst kardbojt, az állandóan viselt oldalfegyver, a jelvények, kitüntetések. A habitus egységesen szabályozott, az öltözet, hajviselet szabványos, előirt, kötelezővé tett formáiban. Az előirt taglejtések: a tisztelgés, a fegyverfogások stb. Az előírászerű beszéd és megszólítások: ld. „alázatosan jelentem”, katonai terminológia, katonás kifejezőmód. Ezek a külsőségek, jelek, szimbólumok, életmód és viselkedés kifejezték az altiszt helyzetét a társadalomban, illetve a hadseregben, és megalapozták identitását.

„A honvédaltiszti tábori barna zubbonynak, az ezüstcsillagoknak, az ezüst kardbojtnak hagyományokon alapuló parancsoló tekintélyét semmiféle jószabású zakó nem tudja pótolni.”³²

Mivel véleményem szerint a rangjelzés volt az altiszt társadalomban és a katonai hierarchiában elfoglalt helyének legfontosabb látható jele — s egyben biztosítéka —, ezért a következőkben az altiszti állomány előléptetési szabályaival foglalkozom.

A 7. sz. mellékleten (347. o.) feltüntettem az előléptetéshez szükséges várakozási idő változásait. A táblázatról leolvasható, hogy a vezetés csak a kurzus vége felé tudta megoldani az előmenetel problémáját. Nevezetesen azt, hogy az altiszt 1922-ben 11 év szolgálati idővel már „kifutotta magát”, nem volt tovább előlépési perspektívája. A másik probléma, hogy az egyes rendfokozatokon belül nem volt fizetési fokozat szerinti továbbdifferenciálás (kivéve a tiszthelyettesnél: 1—2—3. fizetési fokozat).³³

Abból a célból, hogy az anyagi megkülönböztetés az altiszti rendfokozatoknál is érezhető legyen, 1924-ben lehetővé tették „...az altisztek legkiválóbbjai számára a rangosztályba nem sorolt alhadnagy rendfokozatot”³⁴, amelynél három fizetési kategóriát határoztak meg. Ezt az intézkedést követte 1925-ben³⁵ az altiszti rendfokozat megváltoztatása. Megszüntették a főtörzsörmesteri rangot és helyette tiszthelyettes elnevezéssel úgyszintén három fizetési fokozatot vezettek be. Az előresorolások a magasabb fizetési fokozatokba minden kategóriánál 3 év után történhettek.

[27 *Caesar Sgarbelli*: A nemzet hálája. *Az Őrszem*, 1943/9. sz., 1. o.

28 HL HM eln. 10. 1926. — 10553.

29 Uo.

30 *Jürgen Habermas*: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Bp., 1971. 14—26. o.

31 Uo. 18. o.

32 *Caesar Sgarbelli*: A honvéd altisztikar állástekintélye. *Az Őrszem*, 1933/4. sz., 1. o.

33 HL HM eln. 10. 1922. — 8281.

34 *Honvédségi Közlöny*, 1924/26. sz.

35 *Honvédségi Közlöny*, 1925/13. sz.

A fenti rendelkezések értelmében az altiszti rendfokokozatok eképpen alakultak:
alhadnagy, 1—2—3. fizetési fokozat;
tiszthelyettes, 1—2—3. fizetési fokozat;
törzsőrmester (tüzérségnél főtűzmester), 1—2. fizetési fokozat;
őrmester (tüzérségnél tűzmester), fokozat nélkül.

Az 1942-es Előléptetési Szabályzat a várakozási időket majdnem duplájára emelte, kitolva ezzel az alhadnagyi rendfokokozat első fizetési fokozatának elérését 29 évre. Így már kellő rendfokokozatbeli „kifutás” volt biztosítva az altisztek számára.

Nagy jelentőséggel bírt az „altiszt” megnevezés megváltoztatása „honvéd tiszthelyettesi karra”³⁶. Az altisztek régi sérelme nyert orvoslást ezáltal, tudniillik, hogy a megnevezésük megegyezett a különböző alantas munkát végző polgári altisztekével.³⁷

A „tiszthelyettesi kar” elnevezés bevezetése után gratulál a volt „altiszteknek” a Honvéd Altiszti Folyóirat egyik szerkesztőségi tagja³⁸: „Az új megnevezés bevezetése alkalmával a tisztikar is melegen üdvözli a tiszthelyettesi kart és osztozik abban az örömben, amelyet a Legfelsőbb Elhatározás megjelenése alkalmával érez.”

A háborúba való belépés után pedig a vezetés — valószínűleg a krónikus tiszthiány miatt — lehetővé tette az altisztek számára az addig felettük elérhetetlen magasságban álló tisztikarba való bejutást is.³⁹ Létrehozták a „főtiszthelyettesek” állománycsoportját, mely az „alantos tisztekkel” megegyező privilégiumokat élvezett. Az ebbe az állománycsoportba való bejutást igen szigorú feltételekhez kötötték⁴⁰, melyekkel itt nem kívánok foglalkozni.

Az altiszti rendfokokozatokban való előmenetel nem csak várakozási időhöz, hanem különböző vizsgák letételéhez, általános feltételekhez és minősítési kritériumokhoz is kötve volt.

1. Általános feltételek⁴¹:

- erkölcsi megbízhatóság,
- testi és szellemi rátermettség,
- szakmai tudás,
- a magasabb szolgálati beosztásra való alkalmasság,
- igazolt keresztény származás,
- előző rendfokokozatban eltöltött szolgálati idő,
- vitézségi kitüntetések,
- haretéri szolgálat tartama,
- a forradalmak alatt szerzett hazafias érdemek.

2. Minősítési kritériumok⁴²:

(az altiszteket közvetlen előljárójuk évente köteles volt minősíteni, ami bekerült a személyi anyagaik közé):

Előléptethetők:

- őrmesterré a legalább „megfelelő” minősítésűek;
- törzsőrmesterré, akiknek az utóbbi 6 évben legalább 4 „jó” és legfeljebb 2 „megfelelő” minősítésük van;
- tiszthelyettesé, akiknek az utóbbi 6 évben legalább 4 „igen jó” és 2 „jó” minősítésük van;
- alhadnaggyá, akiknek az utolsó 9 évben legalább 7 „kiváló” és 2 „igen jó” minősítésük van.

36 *Honvédségi Közlöny* (Szabályrendeletek), 1941/49. sz.

37 *Merényi Mihály* törzsőrmester: A honvédtiszt és a társadalom. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1941/1. sz., 72. o.; *Műhelyeszer Károly* számvevő főmester: Tiszthelyettesi kar. *Az Őrszem*, 1927/3. sz., 6. o.

38 A „tiszthelyettesi kar” megnevezés jelentősége. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1941/10. sz., 72. o.

39 *Honvédségi Közlöny* (Szabályrendeletek), 1943/37. és 1944/20. sz.

40 Uo.

41 B—4. Előléptetési Szabályzat. Bp., 1942. 10—12. o.

42 *Honvédségi Közlöny*, 1930/25. sz.

3. Minden előlépésnél bizottság előtt szakmai és katonai vizsgát kellett tenniük.⁴³
4. Alhadnaggyá történő előlépés előtt a leendő alhadnagy házasságát „állászerűség” szempontjából fokozott mértékben ismét el kellett bírálni.

*Az altiszti kar kasztszerű elzárkózása az „alsó” társadalomtól.
A nősülés szabályai és a társaság megválasztásának elvei*

A hadsereg az állam eszköze. Politikai rendeltetése egyik lényegi tulajdonsága. Hivatásos állománya — akár bevallja az adott rendszer, akár nem — politikai célokat szolgál. Az altiszt az államhatalom reprezentánsa, képviselője. Ez is magyarázza, hogy vele szemben az állam magas politikai és erkölcsi követelményeket támaszt, hogy magatartását szigorúbban szabályozza, mint a többi állampolgárét. Az altiszt állásbeli kötelességei sok olyan kérdésre is kiterjednek, melyekben a társadalom civil tagja elvileg szabad döntés előtt áll. Ez úgy valósul meg, hogy a hadsereg jogi intézményeinek, szabályzatainak illetékessége átfogja tagjai magánéletének jelentős szféráját is. Írott és íratlan szabályok érvényesültek a feleség és a baráti társaság megválasztásában. E szabályok betartása biztosította — az itt nem részletezhető más társadalmi mechanizmusokkal együtt —, hogy az altisztek viszonylag zárt társadalmi csoportot alkotva elkülönültek az „alsó” társadalomtól.

A Nősülési Szabályzat pontosan előírja, hogy a honvédség és a csendőrség hivatásos altisztjei házasságkötésük előtt kötelesek nősülési engedélyt kérni. Leírja az „állászerű”⁴⁴ házasság feltételeit, az eljárás módját, az engedélyezésre jogosult parancsnok szervezeti hierarchiában elfoglalt helyét.

Az „állászerű” házasság feltételei⁴⁵:

a nősülendő

- a) legalább 4½ éve ténylegesen szolgál,
- b) legalább 25½ éves,
- c) jó minősítésű,
- d) rendezett anyagi viszonyok között él,
- e) megélhetésének anyagi feltételei kellőképpen biztosítva vannak;

az ara

- a) szeplőtelen hírnevű,
- b) feddhetetlen erkölcsű,
- c) szerény igényű, vallásos és házas,
- d) a nősülni szándékozó állásának megfelelő műveltségű,
- e) az altiszti állásnak megfelelő, nagyszülőikig bezárólag tiszta keresztény származású,
- f) tisztességes és nemzeti szempontból megbízható családból származik.

Az ara „szeplőtelen hírnevét”, valamint a nősülendő állásának megfelelő társadalmi műveltségét és származását az illetékes lelkeszi hivatal által kiállított és a rendőrhatalóság által megerősített bizonyítvánnyal kellett igazolni.

Az altisztek esetében a „megélhetés anyagi feltételeinek biztosítottasága” tulajdonképpen a tisztai „kauciónak” felelt meg, de korántsem jelentett akkora anyagi megterhelést a leendő menyasszony szüleinek, mint a tisztok nősülésénél.⁴⁶ Ám még

43 B—4. Szabályzat. Előléptetési határozványok. Bp., 1926. 8. o.

44 Az „állászerűségről” bővebben *Mikics Lajos*: i. m. 112—117. o.

45 A—57. Szabályzat, Bp., 1913. 13. o. (Kiegészítve a 17883/eln. 10. — 1937. sz. HM rendelettel); *Praviczki András* örmester: Nősülési emlékeztető. *Homéd Altiszti Folyóirat*, 1942/11. sz., 80—89. o.

46 *Mikics Lajos*: i. m. 116. o.

mindig biztosította, hogy az altiszt a jobbmódú gazdák, iparosok, kereskedők, altisztek és kishivatalnokok⁴⁷ lányai közül válasszon magának feleséget.

A „megélhetés anyagi feltételeinek biztosítottóságát” kimerítette: vagy a menyaszony nevére írt családi ház (saját lakás), vagy az ara keresete, vagy rendszeres anyagi támogatás a lány szülei részéről (amelynek legkisebb összege a honvédség normái szerinti havi étkezési pénz). Az egy szoba- és konyhabútor, valamint a keletgye biztosítása ezen felül kötelező volt. Az anyagi támogatásra az „örömapa” főszolgabíró által hitelesített nyilatkozatban kötelezte magát, s ezt csatolni kellett a nősülési kérvényhez.

A kérvény beadása után az alakulat parancsnoka altiszti gyűlést hívott össze, ahol az altiszti kar döntött a házasság „állásszerűségének” kérdésében⁴⁸. Az altiszti gyűlés „igen” döntése esetén továbbították a kérvényt az engedélyezésre jogosult (vegyesdandár-, 1939. januárja után: hadtest-) parancsnokhoz.

A vitézi címmel rendelkezők esetében az eljárás még bonyolultabb volt: az előbb leírt tortúrát megelőzően az illetékes Vármegyei Vitézi Széktől kellett nősülési engedélyt kérni — és kapni.

Ha bármelyik előfeltétel hiányzott, a nősülést nem engedélyezték és az elutasított kérelemmel kapcsolatban fellebbezést benyújtani nem lehetett. Ha valaki engedély nélkül kötött házasságot, azt a szabályzat szerint eltávolították a hadseregből, és 1—6 hónapig terjedő fogházzal büntették. Maguk az altisztek több cikkben foglalkoznak az „ideális feleség” jellemző tulajdonságaival.⁴⁹ E cikkekben a praktikus tulajdonságokról esik szó, szépségről és szerelemről nem tesznek említést sem.

Az eddigiekből világosan kitűnik, hogy az altisztek főként a kispolgárság elég szűk és viszonylagos pontossággal körülírt rétegéből választották feleségüket. Ez biztosította — a vezetés céljainak megfelelően —, hogy az altiszt nem nősült „randon alul”, és garanciát adott a megfelelő életszínvonal fenntartására is. Az eljárás bonyolultsága és a — lányos apa részéről — jelentős anyagi kiadások ellenére az altiszttel kötendő házasság „jó partinak” számított az alsóbb rétegekbe tartozó lányok számára.⁵⁰

A következőkben a kasztjellegű elzárkózás másik mechanizmusát, a „társaság megválogatását” fogom áttekinteni.

A források alapján a társaság kiválasztására vonatkozóan a következő főbb mutatókat találtam: a társadalmi állás, műveltségi szint, erkölcsösség, hazafiasság és mértékletes életmód. Önmagukhoz méltónak a szintén állami alkalmazásban álló tisztviselőket, tanítókat és az egyéb fegyveres testületek altisztjeit tartották.⁵¹

Óvták őket az alantas társaságtól és a kétes hírű szórakozóhelyek látogatásától is.⁵²

Az elkülönülés megkönnyítésére a helyőrségi székhelyeken és a nagyobb városokban Altiszti Kaszinókat hoztak létre. A kaszinókban a „Honvéd Altiszti Folyóirat” és „Az őrszem” cikkírói szerint színvonalas, pezsgő élet folyt. Sportolás, ismeretterjesztő előadások, táncmulatságok, kirándulások stb. szervezése szerepelt a kaszinók repertoárjában.

Az alantas társadalmi rétegekkel való érintkezésben alapelv volt a korlátozott

47 *Deményi Antal*: Az önképző altiszt irányítúje. Bp., 1941. 310. o. E könyv — mely négy kiadást élt meg a kurzus alatt — kizárólag az altisztek számára íródott. Valóban az „irányítú” szerepét töltötte be, mert leírja a kívánatos magatartási és cselekvési mintákat, melyek követésével garantáltan előrehaladhatott az érvényesülés útján. Meleg ajánló sorokat írt róla a *Honvédségi Közlöny* 1932/13. sz., a *Magyar Katonai Szemle* 1933/3. sz., *Az őrszem* 1932/7. sz., a *Csendőrségi Közlöny* 1933/13. sz., a *Csendőrségi Lapok* 1933/7. sz., a *Honvéd Altiszti Folyóirat* 1935/1. és 1942/5. száma.

48 *Caesar Spardelli*: Altisztek nősülésének felülbírálása. *Az őrszem*, 1929/3. sz., 1. o.

49 *Vitéz Pálffy István* tiszthelyettes: Altisztek nősülése. *Az őrszem*, 1927/6. sz., 7. o.; *Bernhardt János* honv. i. s. tisztviselő: A feleség szerepe a honvédtalaszt életében. *Az őrszem*, 1931/11. sz., 2—3. o.; *Tóth Miklós* koronaőr őrmester: A honvédtalaszt és a nősülés. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1935/6. sz., 90—92. o.; *Darvasi János* törzsőrmester: Hogyan rendezze be az altiszt a magánéletét? *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1941/7. sz., 78—83. o.

50 *Deményi Antal*: i. m. 310. o.

51 *Bujáki Imre* törzsőrmester: Az altiszt a társadalomban. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1940/12. sz., 62—68. o.; *Kovács Gyula* tüzemester: Tanulj, hogy nevelni tudj. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1940/10. sz., 72—76. o.

52 *Horváth Lajos* tiszthelyettes: Az altiszt magatartása és öltözködése nyilvános helyeken. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1941/6. sz., 81—83. o.

interakció és a kimért, tartózkodó magatartás. „Érintkezésében az altiszt tanúsítsa azt a rátartiságot, mellyel hivatása tekintélyének tartozik, de óvakodjék a gögtől, mely mögött rendesen nagy adag tudatlanság rejtőzik.”⁵³

A magasabb állású személyekkel szemben pedig a tökéletes alárendelődés, alázat és kritikátlan engedelmesség kellett, hogy jellemezze az altisztet.⁵⁴ Szemléletesen és tömören fogalmazza ezt meg Deményi Antal: „Vitának katonák között, még a magánéletben sincs helye. Fölfelé nem lehet, lefelé pedig nem szabad. A vita úgylis meddő szószaporítás lenne, másrészt teljesen ellenkezik a katonás felfogással. Iktasd elveid közé: inkább kétszer helyeselni, mint egyszer — feleselni.”⁵⁵ Ezek a megállapítások összecsengenek Durkheim megfogalmazásával, mely szerint az altiszti funkció az, amely legjobban igényli az alárendelődés és passzivitás készségét. Szerinte a lemondási készség és a személytelen beállítottság annál erősebb, minél hosszabb ideje tart az idomítás.⁵⁶ Mivel a m. kir. honvédségben az altiszti kategóriába tartozók viszonylag hosszú szolgálati idővel rendelkeztek, az előbbi megállapítása egyértelműen vonatkozik ezek csoportjára is.

Az alantás helyzetű rétegek úri fensőbbiséggel való lenézését, megvetését Weis István is említi egyik munkájában. Okát abban látja, hogy a kishivatalnoki léthelyzet is úri hivatásnak számított⁵⁷, és így a formaruhás altisztek különbeknek érezték magukat a munkásoknál és parasztoknál.

Látjuk tehát, hogy a kasztjellegű elzárkózás mechanizmusai a kurzus egészén át meghatározták az altiszti kar társadalmi érintkezéseinek lehetséges körét és milyenségét.

Az altisztképzés változásai. Konfliktusok az altiszti karban

A katonai vezetés számára a hadseregfejlesztés minden periódusában gondot okozott a megbízható és egységes hivatásos altiszti kar létrehozása, számbeli növelése, s a korszerű háború követelményeinek megfelelő tudással rendelkező altisztek kiképzése. A békeszerződés engedélyezte hadseregben az 1920-as évek elején zömmel olyan altisztek vállaltak továbbszolgálatot, akik az első világháborút végigharcolták. Ez az emberanyag a megbízhatóságot illetően megfelelő volt, de nem rendelkezett mindazokkal a tulajdonságokkal, amelyeket a katonai vezetés megkövetelt tőle. Ezek közül a legfontosabbak a következők voltak: legyen jó vezető, kiképző és nevelő, továbbá vívja ki a társadalom különös megbecsülését tudásával, magatartásával és jellemével.⁵⁸

E követelmények hiánya abból adódott, hogy korábban a hivatásos altisztek kiválasztása a csapatokra volt bízva. Az első világháború előtti időszak altisztjeinek hivatása főként a belszolgálat ellátásában merült ki: a fegyelem és belrend fenntartása, a parancsok végrehajtásának aprólékos ellenőrzése, anyagkezelés és karbantartás volt az altiszt fő feladata. Mint kiképző vajmi kevéssé jött számításba. A fontosabb szolgálati ténykedéseket az alosztálynál szolgáló tisztek látták el. Harcvezetésben csak mint rajparancsnok vehetett részt, önálló vezetőként — az akkori felfogásnak megfelelően — csak igen kivételesen, különös egyéni rátermettség esetén alkalmazták.⁵⁹ A követelmények alacsony foka az altiszttól nem igényelt különleges felkészültséget. Alapkövetelményként csak az írás-olvasást szabták meg. A hiányzó ismereteket a katonai kiképzés, illetve az altisztképzés során pótolták. Mindez

53 *Vitéz Barakonyi Ágoston*: A szolgálatvezető részletes és az altiszt általános kötelmei. Veszprém, 1943. 2.

54 Uo. 1. o.

55 *Deményi Antal*: i. m. 92. o.

56 *Émile Durkheim*: Az öngyilkosság. Bp., 1982. 220. o.

57 *Weis István*: Hazánk társadalomrajza. Bp., 1942. 85., 128. és 156. o.

58 *Császár László*: Az altisztképzés. *Magyar Katonai Szemle*, 1939/2. sz., 69–78. o.

59 Uo. 70. o.

érthető volt ebben az időszakban, mivel a csapatok technikai ellátottsága és a fegyvernemek közötti együttműködés nem volt olyan magas színvonalú, mint a háború utáni időszakban.⁶⁰

A csapattestek rendelkezésére álló emberanyag erkölcsileg általában megfelelő és megbízható volt. A békeidőszak négy-, három-, illetve kétéves tényleges szolgálata lehetővé tette, hogy altiszteknek a legmegfelelőbb katonákat válasszák ki. Ám nem csak a kiválasztás, hanem az altisztek kiképzése is a csapatokra volt bízva. A több évtizedes nyugalom, a nagyobb katonai megrázkódtatások nélküli fejlődés lehetővé tette, hogy a hadseregvezetés továbbszolgáló rendszer alapján képezze ki altisztjeit.

Ilyen altiszti karral kezdte meg az ellenforradalmi rendszer katonai vezetése a hadsereg kiépítését.

A vezetés — a jövőre gondolva — a meglévő altiszti káderállomány felfrissítésére és utánpótlására is törekedett. Azokból a tisztesekből, akik e pályára jelentkeztek, igen nagy gonddal és alapos nyomozó munkával válogatták ki a rendszer számára a legmegbízhatóbbakat. Ezeket azután a csapatoknál szervezett altiszti tanfolyamokon képezték ki. A csapattesten belüli altisztképzésnek egyaránt voltak előnyei és hátrányai. *Előnyként* jelentkezett, hogy saját elgondolásuknak megfelelően képezték ki őket. *Hátrányt* jelentett viszont, hogy a csapatok a kiképzést nem központi terv szerint hajtották végre, és ebből adódóan hadseregszinten nem volt biztosítva a kiképzés egyöntetűsége. E hátrányt súlyosbította, hogy az engedélyezett kis tiszt létszámból a csapatok nem tudtak állandó altisztképző keretet biztosítani. Gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy az altiszti tanfolyamokon a kiképzést azok irányították, akiket az adott időszakban a csapatparancsnokságok éppen nélkülözni tudtak.

A katonai vezetés, látva a hibákat, az egységes hivatásos altiszti kar létrehozása érdekében, 1924-ben megszervezte az első központi altisztképző iskolát Örkenyi Magyar Királyi Altisztképző és Nevelő Iskola elnevezéssel.⁶¹ Az első évfolyamra pályázat útján lehetett jelentkezni.⁶²

A jelentkezőknek felvételi vizsgát kellett tenni. A felvételin nem volt magas a mércé: szöveg írása tollbamondás után, rövid olvasmány tartalmának felmondása és a négy számtani alapművelet végzése egész számokkal ezerig.

Egyéb feltételek:

- 6 elemi iskolai vagy 2 polgári iskolai végzettség;
- kifogástalan erkölcsi magaviselet;
- a korhatár 14—18 év;
- magyar állampolgárság;
- testi alkalmasság.⁶³

Az iskola alapvető feladatának megfelelő számú és minőségű csapataltiszt kiképzését tekintették. A növendékek két irányú kiképzésben részesültek: katonai szolgálat terén elméleti és gyakorlati kiképzést, általános műveltség terén pedig elméleti képzést kaptak. Biztosítani kívánták, hogy a végzett növendékek egyrészt csapataltisztként, másrészt 12 évi szolgálat után honvédségi tisztviselőként is alkalmazhatók legyenek. A hazafias és erkölcsi nevelésre különös gondot fordítottak. A tanulmányi időt négy évben határozták meg. Ez idő alatt a növendékeknek teljes (és ingyenes) ellátást biztosítottak.⁶⁴ Az első évfolyamra felvehető növendéklétszám 154 fő volt.⁶⁵

Az iskola csak egy évig működött Örkenyben. Az 1925—1926-os kiképzési év már Jutason kezdődött a Magyar Királyi Jutasi Honvéd Altisztképző és Nevelő Intézetben.⁶⁶

60 *Vitéz Révy Kálmán*: Az egységes hivatásos altiszti kar. *Magyar Katonai Szemle*, 1935/8. sz., 34—47. o.

61 HL HM eln. 1. 1924. — 8773.

62 *Honvédségi Közöny*, 1924/15. sz.

63 HL HM eln. 1. 1924. — 8773.

64 *Honvédségi Közöny*, 1924/15. sz.

65 HL HM eln. 1. 1924. — 8773.

66 *Honvédségi Közöny*, 1926/7. sz.

Az új helyen megindult kiképzés már több oldalú volt. A katonai vezetés elvetette azt az elgondolást, hogy mindenoldalú katonai kiképzést adjon a növendékeknek. Bevezették a fegyvernemi képzést. Ebből adódóan változás történt a kiképzés rendszerében is. Az első évfolyamra felvett növendékek gyalogsági kiképzést kaptak.⁶⁷ Ezt követően válogatták ki a növendékeket a többi fegyvernemhez: lovasság, tüzéség, utász, összekötő, autó-vonatszolgálat. (A gyalogsághoz felvett fiatalok képzése változatlan maradt.)⁶⁸ A felvételi vizsga anyagában is változás történt, mert az egyes fegyvernemek magasabb előképzettséget kívántak a jelöltektől. Ebből adódóan a pályázók most már az elemi, illetve középiskolai végzettségük szerint külön csoportokban vizsgáztak.⁶⁹ Ekkor már a hat elemivel rendelkezőknek sem volt matematikából elégséges a négy alpművelet elvégzése ezerig, hanem a gyakorlati életből vett feladatokat is meg kellett oldaniuk.⁷⁰

Az iskola kiképzési tapasztalatai alapján a következő években a felvételi vizsgák követelményei egyre magasabbak lettek. Ez érthető, hiszen a haditechnika fejlődése, számos új támadó- és védőfegyver megjelenése, magasabb tudást követel meg a későbbi csapataltisztektől. Bevezették a képességvizsgálatot is, ami kiterjedt a látásra (szemmérték, látás a terepen nappal és éjjel), a figyelemre (helyzetkép, betűkihúzás stb.), emlékezés (szavakra, formákra), testi ügyesség (hajlékonyság, kitarítás stb.).⁷¹

A katonai iskola eredményes befejezése egyben a középiskola négy osztályának elvégzését is jelentette.⁷²

A végzett növendékek tanulmányi eredményüknek megfelelően léptek elő tisztesekké. Szakaszvezetővé, aki jeles, tizedessé, aki jó, őrzetővé, aki elégséges összeredménnyel végzett.⁷³

A négyéves altisztképzőt végzetek az előléptetéseknel előnyben részesültek a csapatok által nevelt tisztesekkel és altisztekkel szemben. Míg az utóbbiaknak az előléptetésükhöz különböző szintű bizottságok előtt elméleti és gyakorlati vizsgát kellett tenniük, addig az iskolát végzeteknek csak az alhadnagyi rendfokozatba való előléptetésükre kellett bizottság előtt vizsgázni.⁷⁴

Az iskolát végzetek számára az előléptetéshez előírt várakozási időt is kedvezőbben határozták meg. (7. sz. melléklet, 347. o.). Az előléptetés egységesítése csak 1931-ben történt meg⁷⁵ HM rendelettel, ami módosította az 1926-os „Előléptetési Határozványokat”.

A Jutasi Altisztképző és Nevelő Intézet, majd később a Magyar Királyi „Kinizsi Pál” Honvéd Altisztképző és Nevelő Intézet⁷⁶ kiképzési rendszere nem váltotta be a katonai vezetés reményeit. Ennek következtében 1931-ben megkezdték az előkézsületeket az intézet átszervezésére.⁷⁷

A vezetés felismerte az altisztképzésben megmutatkozó ellentmondásokat. A csapataltisztképző intézet *előnyeit* a következőkben lehet összefoglalni: a kiképzés már központi elképzelés és irányítás alatt történt. Az intézet megfelelő középiskolai végzettséget is adott. Mivel az ifjúkor határára lévő fiatalokat vették fel, politikai, világnézeti és a korról járó egyéb tapasztalatlanságuk folytán könnyen nevelhetők voltak. Fenntartás nélkül elfogadták és magukénak vallották a rendszer ideológiáját.

Ennek az iskolarendszernek azonban megmutatkoztak a *hátrányai* is: a növendé-

67 *Honvédségi Közlöny*, 1925/13. sz.; 1926/14. sz.

68 Uo.

69 Uo.

70 *Honvédségi Közlöny*, 1927/15. sz.; 1928/9. sz.; 1929/10. sz. és 1930/12. sz.

71 *Honvédségi Közlöny*, 1927/7. sz.

72 Uo.

73 HL HM eln. 10. 1925. — 40053.

74 B—4. Szabályzat. Előléptetési határozványok. Bp., 1926. 11. o.

75 HL HM eln. 1. 1931. — 113200.

76 *Honvédségi Közlöny*, 1930/2. sz.

77 *Honvédségi Közlöny*, 1931/10. sz.; 1932/8. sz.

kek minden katonai előképzettség és csapatszolgálat nélkül kerültek az iskolára. 18—20 évesek voltak, amikor első csapatbeosztásukat elfoglalták. Elméleti kiképzésük a kor követelményeihez képest megfelelő volt ugyan, de oktatási és módszertani tapasztalatokkal lényegében nem rendelkeztek. Így a csapatokhoz csak azt vitték magukkal, amit az iskola gyakorlati kiképzése adott-adhatott számukra. Hátványként jelentkezett az is, hogy azonos korúak voltak a legénységi állománnyal, amiből néha aztán súlyos konfliktusok is adódtak. Tekintélyük megóvása érdekében nemegyszer visszaéltek beosztásukkal és rendfokozatukkal, s ez igen sokszor durvasághoz, kegyetlenséghez vezetett.

A vezetés gyakorlati intézkedésekkel akart javítani a helyzeten. Az 1932. április 20-i Vezetési Értekezleten határozat született a „Kinizsi Pál” Csapataltisztképző és Nevelő Intézet átszervezéséről.⁷⁸ Ezzel kapcsolatban 1934-ben adták ki a konkrét HM rendeletet, ami részletesen szabályozza az átszervezés mikéntjét, a létszámot, a felvétel rendjét stb.⁷⁹ Ennek értelmében az iskolára felvett növendékeket olyan csapattisztesekből toborozták, akik legalább három éve már alakulatnál szolgáltak. A képzés ideje két évre csökkent. A „civil” tananyag a polgári fiúiskolák első és második osztályának anyagát ölelte fel, s e két osztály elvégzéséről végbizonyítványt kaptak.⁸⁰ A végzett növendékeket a második év végén díszes külsőségek között avatták őrmesterré.

Az iskola nevét is megváltoztatták: Magyar Királyi „Kinizsi Pál” Honvéd Csapataltisztképző Iskola lett az új hivatalos megnevezés.

Az iskola kiképzési célkitűzései⁸¹, mivel ezeket már a háborúra való felkészülés követelményei határozták meg, újszerűek:

— Olyan altisztek képzése, akik háború esetén mint, szakaszparancsnokok, önállóan meg tudják oldani a rájuk bízott feladatokat;

— békében a belszolgálat ellátásán túl az újonckiképzést teljes értékűen, önállóan tudják vezetni, képesek legyenek az alosztálynál szolgálatot teljesítő tiszteket helyettesíteni és a legénység nevelésében a tiszteket támogatni;

— meg kell adni a feladatok ellátásához szükséges általános műveltséget. Ennek érdekében a kiképzési anyag elsajátításán kívül a polgári iskola két osztályát is el kellett végezni a két év alatt;

— erős, ügyes, fizikai fáradtságot, nélkülözést elviselni tudó katona képzése, hogy az altiszt hivatását mind békében, mind háborúban be tudja tölteni.

A nevelési célok⁸² kevésbé újszerűek:

— A rendszerhez való hűség és feltétel nélküli áldozatvállalás;

— a tisztikarhoz való hűség, vak engedelmesség, a parancsok gondolkodás nélküli végrehajtása.

Ilyen követelményeknek csak azok az emberek feleltek meg, akik már a csapatszolgálatuk ideje alatt bebizonyították megbízhatóságukat, rátermettségüket.

Az iskolára való vezénylés önkéntes jelentkezés alapján, a 3 évi csapatszolgálat letöltése után vált lehetségessé. A csapattesteknél szelektáló vizsgákon bírálták el, hogy a jelentkező rendelkezik-e azokkal az ismeretekkel és adottságokkal, amelyek alapján várható, hogy az iskola elvégzése után alkalmas lesz az altiszti állás betöltésére. A csapatok e vizsgákat komolyan vették, mert az iskola elvégzése után az általuk vezényelteteket kapták vissza. Az így kiválasztott jelöltek a honvédség központi képességvizsgáló intézetében újabb vizsgán estek át.⁸³ A vizsgálaton a legalább jó eredményt elért jelentkezők kerülhettek vezénylés útján az iskolára. A kiválasztás

78 Hetés Tibor—Morva Tamásné: i. m. 410. o.

79 HL HM eln. I. a. 1934. — 108881.

80 Uo.

81 Császár László: Az altisztképzés. *Magyar Katonai Szemle*, 1939/2. sz., 69—78. o.

82 Uo.

83 Varga István törzsőrmester: A Képességvizsgáló Intézet. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1936/5. sz., 47—50. o.

az iskolán tovább folytatódott, mégpedig két irányban. Egyrészt önkéntes formában, amikor a növendék maga kérte a csapathoz való visszavezénylését, mert úgy látta, hogy nem tud eleget tenni a kiképzési követelményeknek, másrészt az iskola tisztikara is végzett szelektálást, amelynek során a nem megfelelőket eltávolították az iskoláról.

Az iskola szervezése a fegyvernemi kiképzés követelményeit szem előtt tartva a következőképpen alakult:

— Iskolaparancsnokság.

— 1 gyalogszázalaj, három puskás századdal és egy nehézfegyver alosztálykerettel, ahol a gyalogság és a kerékpáros alakulatok, valamint a gépkocsizó gyalogság növendékei,

— 1 gyorsosztag, ennek keretében a lovasság és a páncéljárműves csapatok növendékei,

— 1 tüzérosztag, ennek keretében a tábori és légvédelmi tüzérség növendékei,

— 1 műszaki és híradó osztag, ennek keretében a műszaki és a híradó csapatok, valamint a csapatárkász és csapattávbeszélő alakulatok növendékei nyertek kiképzést.

A kiképzésben a gyakorlati szempontok érvényesültek. Különösen nagy figyelmet fordítottak arra, hogy a növendékek a tűzfegyverek kezelését és használatát tökéletesen elsajátítsák. A fegyvernemi növendékek tűzvezetői kiképzést is kaptak. Követelmény volt, hogy a fegyvernemen belül rendszeresített minden fegyvert kezelni tudjanak. Így pl. a puskás alosztálynál tanuló növendékek a gyalogsági fegyverismeretekben — mint kezelők, oktatók és tüzemesterek — tökéletes és alapos kiképzést kaptak. A gyalogsági nehézfegyverekhez (géppuska, aknavető, páncéltörő ágyú stb.) mint kezelők, kifogástalan kiképzést nyertek, sőt szükség esetén a nehézfegyverek kezelésének oktatásánál mint oktatókat is fel lehetett használni őket. Arra is törekedtek, hogy a különböző harceszközök megismertetésével megadják a fegyvernemi együttműködés alapját raj-, illetve szakaszkötelékben.

A kiképzés téli és nyári időszakra tagozódott. A téli időszak októbertől márciusig tartott. Ez idő alatt az általános katonai tantárgyakból, valamint a polgári iskola tananyagából tartották a tantermi foglalkozásokat. Mivel az oktatóvá és nevelővé való képzés gyakorlatiasan történt, a foglalkozások egy részét ebben az időszakban is a terepen tartották meg.⁸⁴

A nyári kiképzési időszak áprilistól augusztusig tartott, s a vezetővé, szakaszparancsnokká stb. való kiképzést szolgálta. Ekkor tanulta meg a növendék a gyakorlatok keretében alkalmazni mindazt, aminek csak az elméleti alapját kapta meg a téli kiképzés folyamán.

A nyári időszak augusztusban komplex gyakorlattal zárult. A növendékek ezen a gyakorlaton — a ludovikásokkal együtt — gyorscsapatok, repülők stb. bevonásával adtak számot az egész kiképzési évben tanult anyag elméleti és gyakorlati elsajátításának fokáról.

A komplex gyakorlat többek között azt a célt is szolgálta, hogy a jövőző tisztek és altisztek már az iskolai kiképzés idején közelebb kerüljenek egymáshoz.

A nyári kiképzési időszakban egy bizonyos időre csapatokhoz vezényelték a növendékeket, hogy mint gyakorló oktatók és parancsnokok, megtanulják alkalmazni az iskolán tanultakat. Az idegen terephez való szoktatást szolgálták a kihelyezések, amit minden fegyvernemnél megtartottak.

A növendékek az elméleti és gyakorlati tudnivalók többségét a szabályzatokból sajátították el. De meg kell említeni, hogy az iskola saját kiadású tankönyveket is használt, amelyeket az iskolán tanító tisztek és tanárok írtak. Ilyen volt például

84 Almási Mihály törzsőrmester: *Jutas. Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1940/1. sz., 82—86. o.

Horváth Andor: Tereptan a jutasi csapataltisztképző iskola számára; Szatlmayer János: A magyar nyelvoktatás Jutason; Demény Attila: Jellem, önnevelés stb. Ezek a tankönyvek egyszerűen voltak szerkesztve. A példák és a leírt módszerek könnyen érthetőek és világosak voltak, figyelembe vették a növendékek iskolai előképzettségét. A tankönyvek mellett szemléltető ábrákkal ellátott kiképzési segédleteket is kiadtak.

A testnevelés, sportolás fontos helyet foglalt el a kiképzés tematikájában. A növendékek szakképzett oktatók vezetésével úszás, atlétika, cselgáncs, síelés, lovaglás stb. sportágakban nyertek alapos kiképzést. Előszeretettel rendeztek sport- és katonai terepversenyeket, s a legjobb helyezést elérteket beneveztek a hadsereg-sportversenyekre. El kell ismerni, hogy az iskola nevelői e területen jelentős eredményeket értek el. Erről számtalan írás tanúskodik a Honvéd Altiszti Folyóiratban.

Az iskola anyagi ellátottsága a körülményekhez képest jó volt. A kiképzés biztosítása érdekében műszaki és közelharcpálya, gépkocsi-, távíró- és távbeszélő-gépteremek, fizikai és természetani szertár, lovardák, hajtópálya állt a növendéki állomány rendelkezésére, s így lehetővé vált az elméleti és gyakorlati tudnivalók alapos elsajátítása.

A nevelési célkitűzések következetes gyakorlati megvalósítása igen fontos helyet foglalt el az iskola életében. A megbízhatóságra, a másodpernyi pontosságra, a kinosan precíz rendre és a vakfigyelemre való nevelés érdekében a napi élet és a kiképzés minden adandó lehetőségét felhasználták.⁸⁵

Az alosztályparancsnokok kül- és belpolitikai tájékoztatókat tartottak.⁸⁶ A nemzeti ünnepek alkalmával parádés díszeléseket és ünnepségeket rendeztek. A vallási nevelést is fontosnak tartották. Protestáns imaterem, valamint római katolikus kápolna volt az iskola területén. A különböző katonai védőszenteket is megünnepelték. E szentek névnapját hazafias előadás és multság keretében ülték meg, ahová meghívták a többi fegyvernem képviselőit is.

A növendékek részére szabadságot biztosítottak a kiképzés fáradalmainak kipihenésére. A tanulmányi szüneteket a növendékek otthon tölthették, családjuk körében (összesen 30 nap⁸⁷).

A névadó Kinizsi Pál külön kultusz tárgya volt. Dr. Rác Béla főlelkész, az iskola protestáns hallgatóinak lelkipásztora ezt írta róla: „A magyar faj katonai felsőbbrendűségének megtestesítője volt ... Kinizsiben népünk éppen azt az embert láthatta meg, akiben összesűrítve találta mindazt a vonást, ami lelke eszményképe volt: szegény származás, elképesztő katonai virtus, a nemesek, főrendek fölé való emelkedés, saját emberségéből.”⁸⁸ Kinizsinek Jutas községben szobrot emeltek és minden év november 29-én katonai díszelgessel egybekötött ünnepségen emlékeztek meg az iskola névadójáról.⁸⁹ A Kinizsi-tradíciók ápolására külön múzeumot rendeztek be az iskolán és időszakonként ellátogattak a nagyvázsonyi Kinizsi-várba is. Állandóan visszatérő gondolat Kinizsi Pállal kapcsolatban, hogy szegény jobbágyból lett azzá, amivé lett.⁹⁰ Azt a gondolatot, hogy jobbágyból is lehetett hadvezér, nem véletlenül plántálták a többségében szegényparaszti származású növendékek fejébe. Természetesen a katonai vezetés a háború kezdetéig még a lehetőségét⁹¹ sem latolgatta annak, hogy a legtehetségesebb altisztekből tiszteket képezzen, csupán arra törekedett, hogy a leendő altiszteket ily módon is magához láncolja.

Az altisztképzés eredményességét a katonai szakirodalomban több helyen bírál-

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ Császár László: Az altisztképzés. *Magyar Katonai Szemle*, 1939/2. sz., 77. o.

⁸⁷ HL HM eln. 1. a. 1934. — 108881.

⁸⁸ Dr. Rác Béla: Kinizsi Pál. Jutas, 1940.

⁸⁹ Kinizsi nap Jutason. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1940/4. sz., 78—82. o.

⁹⁰ Ruttkay Árpád irodamester: Kinizsi Pál. *Az Őrszem*, 1930/2. sz. 1. o.

⁹¹ Radnóczy Antal: Csapataltisztek átvétele csapatbiztsági állományba. *Magyar Katonai Szemle*, 1941/2. sz., 421—428. o.

ták a szakírók. A bírálatok szerint az iskola nevelési célkitűzéseit nem — vagy csak részben — sikerült megvalósítani.

A cikkírók mindannyian problémaként vetik fel az altisztképzéssel kapcsolatban, hogy nem nevel önállóságra és nem kelti fel a művelődés utáni igényt.

Az altiszti kar nem volt egységes. A fellelt dokumentumok alapján úgy tűnik, hogy az érdekellentétet két csomópontban sűrűsödtek össze:

a) A csapatnál szolgáló idősebb, iskolát nem végzett altisztek bizonyos előítélettel fogadták az iskoláról kikerült altiszteket, mert féltették az állásukat, beosztásukat a fiataloktól.⁹² Lenézték őket, mert attól tartottak, hogy tapasztalatlanságukból adódó baklövéseikkel lejáratták az altiszti kar tekintélyét. Az a gyakorlati tapasztalat, amivel az idősebb altisztek rendelkeztek, lehetővé tette, hogy nem egy esetben nehéz helyzetbe hozzák a legénység előtt a fiatal altiszteket. Az utóbbiak jobb elméleti képzettség birtokában más területen járatják le az idősebb bajtársaikat.

b) További problémaként jelentkezett az irodai munkát végző és a csapataltiszti teendőket ellátó altisztek közötti konfliktus. Az irodai altiszt csinált végeredményben igazi altiszti karriert. Hiába írta az egyik altiszt, hogy az „...iroda-altiszt, aki ma irodában teljesít szolgálatot, valamikor csapatnál kezdte pályafutását, s legtöbb esetben három-négyévi csapat szolgálattal után került irodába.”⁹³ Mindez nem oldotta meg az ellentéteket. Az irodán dolgozó altiszt fizikailag nem volt úgy igénybe véve, mint a csapataltiszt. Pihenése, munkaideje viszonylag normálisnak volt tekinthető. Ezzel szemben a csapataltiszt a nagyobb fizikai megterhelés miatt előbb vált alkalmatlanná és más beosztásba helyezése teherként jelentett a katonai vezetés számára. Sérelmes volt a csapataltiszteknek az is, hogy az altiszti karon belül nem ők voltak a hangadók, annak ellenére, hogy ők voltak többségben. Az irodai altiszt ismerte legjobban az altiszti karra vonatkozó rendeleteket. Tájékozottabb, jobban értesült volt, mint a csapataltiszt, és ezt az előnyt fel is használta a maga javára.

Az altiszti kar társadalmi összetétele

A magyar királyi honvédség hivatásos állományának származását eddig két jelentősebb munka vizsgálta. Az első⁹⁴, amely — bár csak érintőlegesen — e témakörrel foglalkozik, egy szerzőpáros munkája. Vizsgálják a Ludovika Akadémia végzős növendékeinek adatait 1920 és 1940 között.

A második műben Szakály Sándor a katonai elit adatait elemzi igen sokoldalúan.⁹⁵

E két munka adatai alapján nyugodtan kijelenthetjük, hogy a hivatásos tisztek döntő többsége a hivatalnok-tisztviselő-alkalmazotti rétegből származott s — a közhiedellemmel ellentétben — nem az arisztokráciából.

A hadsereg hivatásos állományának másik — bár létszámában kisebb — jelentős csoportja eddig kívül maradt a vizsgálódások körén.

Kutatómunkám kezdetén — olvasmányaimból kiindulva — az volt a hipotézisem, hogy az altisztek döntő többsége a mezőgazdasági népesség legalsó rétegéből került ki. Erdei Ferenc⁹⁶ is azt írja: „Altisztnak, hivatalszolgának, csendőrnek, rendőrnek, úgy futnak a szegényebb parasztok, mint gyermek a játék után.”

A Hadtörténelmi Levéltárban a *HM Eln. 10. osztály* anyagai foglalkoznak az altisztek ügyeivel. Ezen iratok között találtam egy jelentéssorozatot⁹⁷ minden alakulat

⁹² Tornyai Győző testőr-törzsőrmester: A megérdemelt tisztelet. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1939/7. sz., 82—84. o.; Caesar Sgardelli: Csapataltiszt. *Az őrszem*, 1933/10. sz., 1. o.

⁹³ Béres Benedek törzsőrmester: Csapataltiszt. irodai altiszt. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1935/11. sz., 82—85. o.; Fekete János törzsőrmester: Csapataltiszt — irodai altiszt. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1940/7. sz., 86—88. o.

⁹⁴ Godó Ágnes—Stana Ééla: A Horthy-rendszer katonai ideológiája. Bp., 1965. 204—207. o.

⁹⁵ Szakály Sándor: A magyar katonai elit 1933—1945. Bp., 1987. 77—78. o.

⁹⁶ Erdei Ferenc: Parasztok. Bp., 1973. 173. o.

⁹⁷ HL HM eln. 10. 1926—10553.

parancsnokától a HM 10. osztály számára, melyek az altisztek következő adatait tartalmazzák: név, rendfokozat, *hivatásos állományba vétel előtti foglalkozás*, családi állapota és gyermekeinek száma. A vastos dosszié feldolgozásából nyertem a következő adatsort, amit a polgári kereső férfi népesség foglalkozási adataival⁹⁸ hasonlítok össze.

	<i>Polgári kereső férfi népesség foglalkozás szerinti megoszlása (1930)</i>		<i>Az altisztek előző foglalkozása (1926. jan. 1.)</i>	
	N	%	N	%
Őstermelés	1 529 768	55,24	2993	58,37
Bányászat, kohászat	30 879	1,12	17	0,33
Ipar	688 274	24,85	1267	24,70
Kereskedelem	124 345	4,49	333	6,49
Hitel	3 193	0,12	—	0,00
Közlekedés	87 739	3,17	73	1,42
Közszolgálat és szabadfoglalkozás	58 922	2,13	191	3,72
Napszámósok	40 056	1,45	34	0,66
Cselédek, szolgák	10 139	0,35	37	0,72
Hivatalnokok	171 624	6,20	103	2,01
Egyéb foglalkozások	24 275	0,88	81	1,58
ÖSSZESEN	2 769 214	100,00	5129	100,00

Megjegyzések (a táblázat első oszlopához):

1. Az őstermelők számából levontam az 50 hold feletti birtokosok és bérlők számát;
2. A „bányászat-kohászat” és a „hitel” létszámából levontam az önállók számát;
3. A kereső férfi népesség összlétszámából levontam a véderő létszámát és a nyugdíjasok-tőkepénzesek létszámát.

Az első — azonnal szembetűnő — jellegzetesség, hogy az *altisztek foglalkozási struktúrája szinte tökéletes pontossággal leképezi a polgári szféra foglalkozási szerkezetét*. Ha jól meggondoljuk, ez nem meglepő. Hiszen a táblázat első fele egy elmaradott, fejletlen iparral és mezőgazdasággal rendelkező társadalmat tükröz. Az ország gazdasági fejlettsége pedig egyfelől meghatározza a hadsereg technikai színvonalát, s a káderek szükséges és lehetséges szakképzettségét, másfelől determinálja a rekrutáció bázisát is.

A második lényeges jellemző, hogy az altisztek 83,07%-a *paraszt* volt, vagy valamilyen *kisiparos, illetve annak alkalmazottja*. (Az itt — terjedelem miatt — nem

⁹⁸ Az 1930. évi népszámlálás. VI. rész. Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat, 114. k. Bp., 1941. 180—182. o.

közölhető részletes adatok szerint, az altisztek közül — „bezapálásukat” megelőzően — csak 10 fő volt gyári munkás!)

Úgy tűnik, hogy szignifikáns eltérés csak a hivatalnokok esetében van, a civil szféra javára. Erre logikusnak látszó magyarázat, hogy a hivatalnoki lét magasabb presztízzsel járt a társadalomban.

Eredeti hipotézisem nem igazolódott teljesen, mivel a paraszti származást én jóval nagyobb arányban vártam.

Következtetéseim érvényességét rontja — bár szerintem nem kérdőjelezi meg — a fellelt adatbázis foghíjas volta. Olyan lényeges adatok, mint születési hely, előző lakóhely, szülők foglalkozása, szülők vagyoni helyzete, nem szerepeltek a feldolgozott iratanyagban. A tiszti és altiszti állomány származásának összehasonlítása így csak kisebb fenntartásokkal fogadható el, mivel — az idézett művekben — a tisztek esetében az apák foglalkozását vizsgálták.

Nézzük, hol helyezkedik el az altisztek csoportja Erdei Ferenc társadalomképében⁹⁹.

„A többségük paraszteredetű vagy vidéki-falusi kisiparosféle származék, ... nem úri réteg ez, azonban az alsó tagozata az ilyen értelmű felső társadalomnak: nemzeti alsó osztály ... munkaviszonya a tisztviselőéhez hasonlóan állandósított és intézményesített. Tehát havi fizetést kap, nyugdíja van, szóval egzisztenciája alacsonyabb szinten ugyan, de éppúgy biztosított, mint a tisztviselő középosztályé. ... Egész tevékenysége éppen úgy, mint tudata, ebbe a társadalomszerkezetbe kötik. ... Ilyenformán egész létében kötött kispolgárság, amely eltérően az igazi kispolgárságtól, egy konzervatív társadalomszerkezet fegyelmébe illeszkedik bele, tehát nemzeti kispolgárság.”

Látjuk, hogy az Erdei által felsorolt fő jellemzőknek az altisztek tökéletesen megfelelnek, tehát a *nemzeti kispolgárság* szerves részét alkotják.

Arra vonatkozóan, hogyan definiálják az altisztek helyüket a társadalomban, már ezt megelőzően is történtek utalások (nősülés, társaság megválasztása). Ezt próbáltam meg pontosabbá tenni.

Az írásos anyagból kitűnik, hogy az altisztek saját foglalkozásukat még *úri pályának*¹⁰⁰ tartják, mely *középosztályi*¹⁰¹ helyzetet biztosít számukra. Sőt az egyik cikkíró — teljes komolysággal — értelmiségiként¹⁰² definiálja helyzetét!

Az altisztek tehát foglalkozásváltásukat felfelé való mobilitásként élték meg, és helyzetüket magasabbra értékelték a valóságosnál is.

Az altisztek életmódja

Életmódjukról, életvitelükről kevés írásos anyag áll rendelkezésre. Ezek feldolgozásával próbáltam viszonylag pontos képet nyújtani.

Losonczy Ágnes¹⁰³ szerint a kispolgár értékei: családcentrikusság, felfelé törekvés, az emberek becslésének elnyerése, az anyagiak jó beosztása és a biztonságra törekvés.

A Honvéd Altiszti Folyóirat ilyen tárgyú cikkei is az egyszerűsége¹⁰⁴, becsületessége¹⁰⁵, családcentrikusságra és takarékosagra¹⁰⁶ ösztönzik az altiszteket. Óvják

⁹⁹ Erdei Ferenc: A magyar társadalom a két háború között (1.) *Valóság*, 1976/4. sz., 52. o.

¹⁰⁰ Deményi Antal: i. m. 147. o.

¹⁰¹ Vitéz Both Vilmos őrmester: Az altiszt önképzésének szükségessége és eszközei. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1941/4. sz., 71—76. o.

¹⁰² Merényi Mihály törzsőrmester: A honvédtiszt és a társadalom. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1941/1. sz., 70—73. o.

¹⁰³ Losonczi Ágnes: Az életmód az időben, a tárgyakban és az értékekben. Bp., 1977. 175—184. o.

¹⁰⁴ Darrasi János törzsőrmester: Hogyan rendezze be az altiszt magánéletét. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1940/2. sz., 70—73. o.

¹⁰⁵ Tóth Miklós őrmester: A honvédtiszt és a becsület. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1935/1. sz., 58—61. o.

¹⁰⁶ Marostölgyi Attila őrmester: Mit vár a nemzet a honvédtiszthelytettől? *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1942/12. sz., 62—65. o.

Őket a fényűzéstől, nem ajánlják a túl nagy lakást és a cselédtartást¹⁰⁷, mert az is sok pénzbe kerül; a nagytakarítást viszont célszerűnek tartják takarítónővel végeztetni. A lakás berendezésénél pedig az *otthonosság, egyszerűség, kényelem, tisztaság és rend* a kulcsszavak.

Bourdieu¹⁰⁸ szerint a kispolgár a lehető legkevesebbre, ha ugyan nem egykére korlátozza gyermekeinek számát, engedelmeskedve ezzel a felemelkedési vágyával kapcsolatos kényszereknek. Kutatásaim során magam is az előzővel egybecsengő megállapításokra jutottam. A következő táblázat a családonkénti gyermekszámot mutatja¹⁰⁹ 1926. január 1-jén. Sajnos a levéltári anyagból nem derül ki, hogy a nős, gyermektelen altisztek rövid ideje, vagy esetleg már hosszú évek óta gyermektelenek.

Nős	Gyer- mek- telen	Gyermekek száma							
		1	2	3	4	5	6	7	8
N = 4033	1268	1079	942	469	174	67	22	9	3
% 100,00	31,45	26,76	23,36	11,63	4,31	1,66	0,54	0,22	0,07

A táblázatból látható, hogy a nősök 31,45%-ának nincs gyermeke, és 50,12%-ának 1 illetve 2 gyermeke van.

A táblázat adataiból könnyen kiszámítható a családonkénti átlagos gyermekszám: 1,39. A társadalomban¹¹⁰ ugyanakkor az átlagos gyermekszám 1920-ban 2,29, 1930-ban 2,21.

Weis István gondolataival azonosulva, magam is úgy vélem, hogy „...a kistisztviselő és altiszt is érzelmileg és *megvalósítható életszokásaiban*, vágyaiban főnökeihez idomul...”¹¹¹

A következő idézet az altiszt napi időbeosztásáról ad tájékoztatást: „Reggel 5 órakor kel, 6 órára a laktanyába megy és 11 óráig a foglalkozáson vesz részt. 11—14 óráig ebédszünet. Az altiszt hazamegy és 12 órára megebédel. Ebéd közben és utána még 1/2 óráig elbeszélget családjával. 12 óra 30—13 óráig kiolvassa a napi újságot. 13—13 óra 30-ig esetlegesen otthoni külső dolgainak néz utána, majd 14 órára visszatér a laktanyába és 17 óráig újra a foglalkozáson vesz részt. A parancskihirdetés után 18 órára ismét hazatér.”¹¹² Látjuk, hogy ez az időbeosztás — a hosszú ebédidő, s a déli otthoni tevékenység — erősen hasonlít a hivatalnoki réteg időbeosztásához.

Az altisztek számára is érvényesek voltak — mint a középosztálynál — a látogatási szokások kötelező normái.¹¹³ A következő alkalmi látogatások voltak szokásosak:

- áthelyezéskor: a régi helyőrségben búcsúzásul; az új helyőrségben: bemutatkozásul;
- kinevezéskor, előléptetéskor: bemutatkozásul az új rendfokozatban, illetve hata-
táskörben;
- szívesség, pártfogás esetén: köszönő látogatás;
- beteglátogatás;
- halálesetkor: részvétlátogatás;
- szerencsekívánó látogatás.

107 *Gutai Ferenc* törzsőrmester: A mai kor honvédtisztje. *Honvéd Altiszi Folyóirat*, 1941/7. sz., 78—83. o.

108 *Pierre Bourdieu*: A kispolgár fenomenológiája. *Valóság*, 1976/5. sz., 116—118. o.

109 HL HM eln. 10. 1926. —10553.

110 *Rédei Jenő*: A születések és halálozások alakulása a XIX. és XX. században Európában és Magyarországon. Bp., 1960. 123. o.

111 *Weis István*: Hazánk társadalomrajza. Bp., 1942. 128. o.

112 *Bujáki Imre* törzsőrmester: Az altiszt a társadalomban. *Honvéd Altiszi Folyóirat*, 1940/12. sz., 62—68. o.

113 *Deményi Antal*: i. m. 218. o.

A látogatások közül — helyhiány miatt — csak a bemutatkozó látogatást ismer-
tetem Deményi Antal könyve alapján.

Amikor az áthelyezett altiszt lakása kész volt a viszontlátogatók fogadására,
akkor kellett bemutatkozó látogatásokat eszközözni, elsősorban az előjárók (tisz-
teknél nem!), majd a bajtársak családjánál. E látogatások nem tarthattak tovább
8—10 percnél, és illet viszonzni nyolc napon belül. Vasárnap illetve ünneppon
nem illet látogatást tenni. Nők nőkhez feleségükkel, nőtlenekhez egyedül men-
tek látogatóba. Nőtlen altiszt látogatását csak a férj viszonzta. Kisebb helységek-
ben általában délután 5—6, Budapesten 6—7 óra között illet a látogatást lebonyo-
lítani.

Hasonló részletességgel, aprólékosan vannak leírva a többi látogatásforma sza-
bályai is.

*A magyar királyi honvédség nevelési elvei.
Az altisztek szerepe a legénység nevelésében*

A magyar katonai ideológusok szerint a hadseregnek, mint nemzetnevelői intéz-
ménynek fő feladata, hogy valamennyi nemzetnevelő intézménnyel együttműködve
a nemzetet küzdő szellemben nevelje. Legyen a militarista szellem hordozója és ter-
jesztője, a hadseregen belül teremtsen egységes és oszthatatlan harci szellemet; a
hadsereg keretein kívül pedig hozzon létre olyan katonai jellegű szervezeteket, ame-
lyeken keresztül az egész fegyverfogható lakosság kiképzését és harci szellemét irá-
nyítani, illetve befolyásolni tudja. Úgy vélték, a hadsereg szervezetségénél és centra-
lizált vezetésénél fogva az egyik legilletékesebb szervezet arra, hogy az egész népet
a testi és lelki fegyelmezetség, a kötelességtudás és a győzelembe vetett hit szelle-
mében nevelje.¹¹⁴

Az erkölcsi nevelést a kiképzés szerves részének tekintették. Kihangsúlyozták
azt az igazságot, hogy nem sokat ér az a hadsereg, amelynek nincs egységes erkölcsi
felfogása. A hadseregben folyó erkölcsi nevelésnek tehát arra kell irányulnia, hogy
kialakítsa az egységes erkölcsi felfogást. Ebből kiindulva a hadsereg kiképzését két
irányúnak tekintették: testi és erkölcsi (szellemi) kiképzés. A testi kiképzés elé azt
a feladatot állították, hogy az emberek fizikai erejét fejlesztve, sulykolásszerűen be-
gyakoroltassák azokat a fogásokat, amelyek szükségesek a fegyverek és a haditech-
nika kezeléséhez, a harc megvívásához.

Az erkölcsi nevelés feladata, hogy a harc céljának eléréséhez szilárd, egységes
erkölcsi morált teremtsen. Kovácsolja ki mindazokat a tulajdonságokat és erényeket,
amelyek a harcos katonát minden helyzetben a legnagyobb erő kifejtésre, a legered-
ményesebb ellenállásra és legjobb teljesítményre képesítik. Ezek alapján az erkölcsi
nevelés célját szintén két irányúnak tekintették. *Egyrészt* politikai szempontból a
harc céljának megértésére és az ezen alapuló hősiesség kialakítására, az egységes
erkölcsi morál kifejlesztésére törekedtek, *másrészt* a kimondottan katonai szempont-
ból szükséges erkölcsi tulajdonságok kialakítására.¹¹⁵

A fenti nevelési célok elérése érdekében a HM kötelezővé tette különböző erkölcsi
példák iskolázását az alábbi címszavakkal: „Isten, istenfélelem; a Haza, hazaszeret-
tet; a Hadúr, a bajtárs, a becsület, önfeláldozás; előjáró, engedelmesség, a tetterő;
a Haza belső ellenségei; iszákosság, öncsonkítás.”¹¹⁶

Szorosan vett katonai szempontból fontos erkölcsi követelménynek tartották,
hogy kialakítsák az olyan katonai tulajdonságokat, mint a fegyelmezetség, a küzdő-
készség, a harci szellem, az elszánt, de okos bátorság, a szívós kitartás, az önfeláldozó

114 *Székely Ákos*: A legénység erkölcsi nevelése. Szeged, 1922. 9. o.

115 *Lorx Viktor* vk. ezredes: Milyen legyen a magyar hadsereg tisztikara? „Védelmi Tanfolyam Füzetek”. Bp., 1920.

116 Segédlet az alosztályparancsnokok számára. I. rész, 1. füzet. Bp., 1941. 26. o.

bajtársiasság, a dicsőségvágy, az önállóságra való törekvés, a fürgeség és leleményesség. E katonai tulajdonságok kialakítása alapjának a tekintélyen alapuló fegyelmet tartották. Ezért úgy vélték, hogy mindenképp a fegyelem kialakításával kell kezdeni a fenti erkölcsi tulajdonságok kiművelését. A tekintélyen alapuló fegyelem megteremtése legbiztosabb eszközenek az emberek vallásos érzésének a fölkeltését látták, mert szerintük a vallás az alapja az eszményi fegyelemnek, hiszen a vallásosság tisztán önfegyelem, márpedig az önfegyelem a hadsereg fegyelmének az alapja.

Kiemelten kezelték a hazafias katonadalok betanítását, és minden alkalmat megragadtak a nótázásra. A vezetés — támaszkodva a hagyományokra — tovább éllette a dalkultúrát, felhasználva, mint jelentős fegyelmező eszközt.¹¹⁷ Az énekeltetett dalok tartalmilag kifejezték a rendszer politikai törekvéseit: az irredentizmust és a nacionalizmust. Néhány dal címe a 20-as évekből: Nem veszhet el Magyarország sohasem; Horthy-induló; A magyar nemzeti hadsereg toborzó dala; Keresztény himnusz stb.

A legénységet nacionalista szellemben nevelték, s érvelésük sarkalatos pontja, hogy a társadalmi bajok okának egyedül a trianoni békét jelölik meg.

A legénység meggyőzésénél apellálnak a lakosság nagy többségének nyomorára, és felcsillantják az anyagi felemelkedés útját: az elszakított területek visszaszerzését.¹¹⁸

Következő lépés a háború szükségességének az elfogadtatása a sorállománnyal. Két katonai szerző így fogalmazta meg ezt a feladatot: „Meg kell teremteni a nemzet szellemi egységét abból a célból, hogy a nemzeti célkitűzés megvalósítását magában hordozó háború *elkerülhetetlenül szükséges voltát* az összes társadalmi rétegek megértsék.”¹¹⁹

A főbb nevelési elvek ismertetése után lássuk, milyen szerepet töltött be a legénység nevelésében az altiszti kar?

A 8-as számú mellékletből (347. o.) kitűnik, hogy abban az altisztek, a hadseregen belüli arányukat figyelembe véve, nagy szerepet játszhattak. Jelentőségüket növelte, hogy közvetlenül érintkeztek a legénységgel, és „összekötő kapocsként”¹²⁰ szolgáltak a legénység és az elérhetetlen magasságban lévő tisztikar között. Zömmel ők vezették a legénység kiképzését és tőlük függött a különböző materiális és „szimbolikus” javak elosztása is.

A kommunistaellenesség a 30-as évek elején — a magyar munkásmozgalom nagy megmozdulásai nyomán — még fokozottabbá vált a hadseregben. Az altiszti kart messzemenően felhasználják ebben a munkában is. A Honvéd Altiszti Folyóiratban egymás után jelentek meg cikkek „A bolsevista agitátor”, „A nemzeti öntudat ébredése”, „Alárendeltjeink megismerése nemzetvédelmi szempontból”, „Az agitátornő”, „Olvasmányainkról”, „Bűnös-e vagy áldozat” stb. címekkel. E cikkekben módszereket és útmutatásokat adtak az altiszteknek, hogyan kell „leleplezni” a kommunista agitátorokat. A sorállományú legénység tanult, intelligens és munkás-elemei mindegyikében agitátort gyanítottak.

„Nemzetvédelmi” szempontból az altisztek feladata volt a legénységüknél a besúgó-hálózat kiépítése és irányítása. Az egyik cikkből idézek, melyben a szerző módszertani tanácsokat ad társainak:

„Hogy megfigyeléseinket minél eredményesebbé tehesük, építsük ki »Bajtársi hálózat«-unkat alosztályainknál. Erre a célra vegyük igénybe legjobb nemzetvédelmi tiszteseinket. Ez nem könnyű dolog, nagy körültekintést, kitartást, ügyességet és időt kíván.

E nemzetvédelmi bajtársi csoportunkat úgy építsük ki, hogy minden legénység-

117 *Farkas Dezsdő*: A Magyar Nemzeti Hadsereg nótáskönyve. Bp. 1920.

118 *Szekely Akos*: i. m. 45—46. o.

119 *Dr. Bán Mihály—Dr. Rakolcai László*: Korszerű honvédelem. Bp., 1941. 56. o.

120 *Borbáth Ödön* ezredes: Az altiszt hivatása és kötelessége a hadseregben. *Magyar Katonai Közlöny*, 1920/2. sz., 118—125. o.

szobában legyen emberünk, mert csak úgy tudjuk a teljes megfigyelést bevezetni alosztályainknál.

Úgyelni kell arra, hogy e munkatársainkkal való érintkezésünk ne váljon rendszeressé. Természetes érintkezési lehetőségeket kell keresni, mert azt feltűnés nélkül lehet felhasználni. Úgy adjuk a megbízásokat, illetve fogadjuk a jelentéseket, hogy azt ne hallhassák avatatlanok.”¹²¹

A nemzetvédelmi szolgálatban legeredményesebb altiszteket kitüntették, vagy dicséretben részesítették érdemeikért.¹²²

A szépirodalmi művekben sokat írtak a m. kir. honvédség altiszti karának durvaságairól, embertelenségeiről, kegyetlen kiképzési módszereiről. Mindebben sok igazság van.

A kiképzés jelentős része a csapataltisztekre hárult. Az akkori kiképzés módszertani elvei a monoton gyakorlást tartották legmegfelelőbbnek: „...sulykolni kell mindazt, amit a katonának minden alkalommal és egyöntetűséggel, mintegy gépiesen kell végrehajtani.”¹²³ — írta az egyik gyakorlati szabályzat. Ebből adódóan hírhedtek voltak a csapataltisztek által vezetett alaki, illetve harcászati foglalkozások. Nem csak azt tartották szem előtt, hogy a katona megismerje fegyverének hatását és megtanulja annak kezelését, hanem azt is, hogy a katona álmából riasztva is hibátlanul elmondja, hogy fegyverének hány alkatrésze van és szétszedését illetve összerakását milyen sorrendben kell elvégezni.

Naponta órákig gyakorolták az alaki mozgást. Ebből adódóan a legénység csak azt érezte a kiképzésen, hogy mindez haszontalan és hiábavaló.

A durvasághoz, a kegyetlenséghez az is hozzájárult, hogy az érvényben lévő Szolgálati Szabályzat nem biztosított fegyelmi fenytő jogkört az altiszteknek. A Szolgálati Szabályzat 650/2. pontja a következőket rögzíti: „A fegyelmi fenytőhatalom nem a rendfokozatokhoz, hanem a szolgálati álláshoz van kötve ... ennek értelmében a csapatoknál a legénységi állomány feletti fenytő hatalom az alosztályparancsnokoknál kezdődik.”¹²⁴ Ugyanennek a szabályzatnak a 38/1. pontja előírja: „...a csapat harcképességét veszélyeztető fegyelmezetlenségnek és ingadozásnak szükség esetén az erőszakos eszközök legerélyesebb alkalmazásával kell véget vetni!”¹²⁵ Ha az altiszt úgy látta, hogy a fegyelmezetlenség veszélyes az alosztály harcképességére, abban a pillanatban alkalmazta az erőszakos eszközöket, mégpedig a *legerélyesebb* formában.

Ez ismeretes volt mind a tisztek, mind a felsőbb vezetés előtt, sőt a tisztek számára kiadott nevelési segédletekben is elítélőleg nyilatkoztak erről.¹²⁶ De végeredményben a szabályzatok és segédletek ellentmondásos volta adott felmentést, kibúvót a durvaság vádjá alól az altisztek számára.

A „Vigyázzlépés oktatási segédlet” például többek között a következőket írja elő: „...Ha a honvéd nem tudja nyújtva tartani a térdét, guggoltatni kell és hirtelen fel kell rántani a testét ... ha fölemeli a sarkát csökönnyösen, úgy a *gyakorló ember nyakára egy másik embert kell ültetni és így az alapgyakorlatot — a menetet — csináltatni kell.*”¹²⁷

Az altisztek tagadják a durva bánásmódot, ők szükséges „szigorrról” beszélnek, amikor a cél „a Haza érdekében” szentesíti az eszközt.

Az altiszti kar „nevelői ráhatásáról” így vélekedik a Ludovika Akadémia egyik tanára, a katonai nevelés elismert szakértője:

121 *Komlói Imre* főtörzsőrmester: Tiszthelyettes a nemzetvédelmi szolgálatban. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, 1942/4. sz., 79—86. o.

122 *Hírek. Az Őrszem*, 1929/12. sz., 12. o.; *Hírek. Az Őrszem*, 1931/2. sz., 4. o.; *Honvédségi Közlöny*, 1931/6. sz.; *Hírek. Az Őrszem*, 1933/2. sz., 6—7. o.

123 Kivonat a Magyar Királyi Honvédség gyakorlati szabályzatából. Bp., 1939. 5. o.

124 A—32. Szolgálati Szabályzat. I. rész. Bp., 1931. 404. o.

125 Uo. 25. o.

126 Uo. 37. o. Segédlet az alosztályparancsnokok számára.

127 *Vigyázzlépés oktatása. Segédlet.* Jutas, 1941. 4. o.

„Nem tetszeleghetünk azzal a gondolattal, hogy majdan altisztjeinket az európai kultúra osztályosává tettük ... míg a *tiszt* elsősorban *szellemi fölényével* éri el a nevelői ráhatást, addig az *altiszt*nél a *kimagasló testi erő, ügyesség és fáradhatatlanság* jön elsősorban számításba.”¹²⁸

A rendfokozat nélküli legénységi állomány ki volt szolgáltatva a csapataaltisztek kénye-kedvére. Közülük sokan visszaéltek kiváltságos helyzetükkel.

A visszaéléseket tessék-lássék módon egy-egy rendelettel intézték el. Gyakorlatilag nem alkalmaztak súlyosabb megtorlásokat (hadbírószági eljárást, fogdafenyítést stb.). A „botlásokat” elnézték, szemet húnytak felette, mivel érdemi változást az alosztályok tisztí és altisztí gárdája nem is akart elérni.

Összességében megállapítható, hogy az ellenforradalmi rendszer — kiindulva a dolgozó tömegek féken tartásának és egy új háború kirobbantásának szükségleteiből — sikerrel kötötte magához a hadsereg e jelentős rétegét a kurzus végéig. Helyesen látta meg az altisztek meghatározó szerepét a legénység nevelésében, jellemük formálásában.

Folyamatosan tökéletesítve az altisztképzést elérte, hogy képzettségük a kornak megfelelő színvonalon álljon, meghaladva ezzel a hadsereg technikai színvonalából adódó tényleges szükségleteket is. Jelentős volt az altisztekre való nacionalista, irredenta, sovinszta szellemű ráhatás. Ezt főleg célirányos politikai tájékoztatók tartásával és az altiszteknek szóló folyóiratok (Az őrszem, Honvéd Altisztí Folyóirat) ideológiai felügyeletével valósították meg. Nagyvonalakban ezek a tényezők magyarázzák, hogy az altisztí kar zöme a rendszer hű kiszolgálója maradt, egészen a háborús összeomlásig.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet

A HONVÉD ALTISZTEK HAVI ILLETMÉNYE

Rendfokozat	Fizetési fokozat	ILLETMÉNY (PENGŐBEN)							
		1927. jan. 1- től	1927. nov. 1- től	1933. márc. 1- től	1938. jan. 1- től	1940. nov. 1- től	1941. máj. 1- től	1941. dec. 1- től	1943. júl. 1- től
Alhadnagy	1	211,60	240	232,50	240	252	262	275,50	367
	2	203,60	230	223	230	241,50	251	264	353
	3	193,20	220	213	220	230,50	239,50	251,50	338
Tiszt- helyettes	1	158,40	180	174	180	190	198,50	210	288
	2	142,40	165	159,50	165	174	181,50	191,50	266
	3	131,40	150	145,50	150	157,50	164	172,50	243
Törzs- őrmester	1	111,20	130	126	130	136,50	142	149,50	216
	2	103,20	120	116	120	126	131	137,50	201
Őrmester	—	90,20	105	101,50	105	110	114,50	120,50	181

G—10. szabályzat, II. fejezet. Bp., 1926. 12. o.

Honvéd-ségi Köz-löny, 1933/2. 18. o.

Honvéd-ségi Köz-löny, 1937/25. 252. o.

Turesányi Gyula: Gazdászati és illet-ményadatok Bp., 1940. 10. o.

Honvéd-ségi Köz-löny (Szabály-rendeletek), 1941/58. 679. o.

Honvéd-ségi Köz-löny (Szabály-rendeletek), 1943/30. 469. o.

HONVÉD ALTISZTEK CSALÁDI PÓTLÉKA

Rendfokozat	Feleség után	GYERMEKENKÉNTI CSALÁDI PÓTLÉK				
		Első	Második	Har- madik	Negye- dik	Ötödik és e feletti
		gyermek után				
1927. január 1-től ¹						
Alhadnagy	13,60	13,60	13,60	13,60	13,60	13,60
Többi altiszt	12,40	12,40	12,40	12,40	12,40	12,40
1938. január 1-től ²						
Alhadnagy	13,60	13,60	13,60	18	18	18
Többi altiszt	12,40	12,40	12,40	16,50	16,50	16,50
1939. január 1-től ³						
Alhadnagy	18	18	18	18	24	24
Többi altiszt	16,50	16,50	16,50	16,50	22	22
1941. május 1-től ⁴						
Alhadnagy	18	18	18	24	24	24
Többi altiszt	16,50	16,50	16,50	22	22	22
1941. december 1-től ⁵						
Alhadnagy	40	40	40	50	60	70
Többi altiszt	30	30	30	40	50	60
1942. október 1-től ⁶						
Alhadnagy	48	48	48	58	68	78
Többi altiszt	36	36	36	46	56	66
1943. július 1-től ⁷						
Alhadnagy	60	60	60	70	80	90
Többi altiszt	45	45	45	55	65	75

1 *Turcsányi Gyula*: Gazdaszat, — közigazgatási és

illetményadatok. Bp., 1935. 10. o.

2 *Honvédségi Közlöny*, 1937/16. 145. o.3 *Turcsányi Gyula*: Gazdaszat, — közigazgatási és

illetményadatok. Bp., 1940. 10. o.

4 *Honvédségi Közlöny* (Szabályrendeletek), 1941/24.

299. o.

5 *Honvédségi Közlöny* (Szabályrendeletek), 1941/58.

143. o.

6 *Honvédségi Közlöny* (Szabályrendeletek), 1942/51.

580. o.

7 *Honvédségi Közlöny* (Szabályrendeletek), 1943/30.

469. o.

LAKÁSPÉNZEK A HONVÉD ALTISZTEK SZÁMÁRA
(PENGŐBEN)

Rendfokozat	LAKBÉROSZTÁLY											
	I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
	1—2	3—	1—2	3—	1—2	3—	1—2	3—	1—2	3—	1—2	3—
<i>fő után családi pótlékban részesül</i>												
1927. január 1-től ¹												
Alhadnagy; tiszthelyettes	34,80	40,60	31,30	36,53	27,84	32,48	24,34	28,42	20,88	24,34	17,38	20,29
Törzsőr- mester; örmester	29,00	34,80	26,10	31,30	23,20	27,84	20,29	24,34	17,38	20,88	14,50	17,38
1927. május 1-től ²												
Alhadnagy; tiszthelyettes	37,66	43,91	33,91	39,58	30,08	35,16	26,33	30,75	22,58	26,33	18,83	21,91
Törzsőr- mester; örmester	31,41	37,66	28,25	33,91	25,08	30,08	21,91	26,33	18,83	22,58	15,66	18,83
1927. augusztus 1-től ³												
Alhadnagy; tiszthelyettes	40,58	47,33	36,50	42,58	32,41	37,83	28,41	33,08	24,33	28,41	20,25	23,66
Törzsőr- mester; örmester	33,83	40,58	30,41	36,50	27,00	32,41	23,66	28,41	20,25	24,33	16,91	20,25
1927. november 1-től ⁴												
Alhadnagy; tiszthelyettes	43,50	50,66	39,08	45,66	34,75	40,58	30,41	35,50	26,08	30,41	21,75	25,33
Törzsőr- mester; örmester	36,16	43,50	32,58	39,08	29,00	34,75	25,33	30,41	21,75	26,08	18,08	21,75
1928. május 1-től ⁵												
Alhadnagy; tiszthelyettes	46,33	54,08	41,75	48,66	37,08	43,25	32,41	37,83	27,83	32,41	23,16	27,00
Törzsőr- mester; örmester	38,66	46,33	34,75	41,75	30,91	37,08	27,00	32,41	23,16	27,83	19,33	23,16
1928. augusztus 1-től ⁶												
Alhadnagy; tiszthelyettes	49,25	57,50	44,33	51,75	39,41	46,00	34,50	40,25	29,50	34,50	24,58	28,75
Törzsőr- mester; örmester	41,08	49,25	36,91	44,33	32,83	39,41	28,75	34,50	24,58	29,50	20,50	24,58
1928. november 1-től ⁷												
Alhadnagy; tiszthelyettes	55,08	64,25	49,58	57,83	44,00	51,41	38,50	44,91	33,00	38,50	27,50	32,08
Törzsőr- mester; örmester	45,91	55,08	41,25	49,58	36,66	44,00	32,08	38,50	27,50	33,00	22,91	27,50

1 Honvédségi Közlöny, 1927/3. 47. o.

2 Honvédségi Közlöny, 1927/11. 96. o.

3 Honvédségi Közlöny, 1927/17. 147. o.

4 Honvédségi Közlöny, 1927/24. 181. o.

5 Honvédségi Közlöny, 1928/7. 45. o.

6 Honvédségi Közlöny, 1928/14. 106. o.

7 Honvédségi Közlöny, 1928/22. 151. o.

NAPIDÍJ A HONVÉD ALTISZTEK RÉSZÉRE

Rendfokozat	1921. jan. 1-től	1922. jan. 1-től	1927. jan. 1-től	1942. júl. 1-től	1943. júl. 1-től
Alhadnagy	90 K	150 K	8 P	10 P	12 P
Tiszthelyettes	90 K	150 K	8 P	10 P	12 P
Törzsőr-mester	90 K	135 K	6,50 P	8 P	10 P
Őrmester	90 K	135 K	6 P	8 P	10 P
	<i>Honvédségi Közlöny, 1921/27. 153. o.</i>	<i>Honvédségi Közlöny, 1922/13. 89. o.</i>	<i>Turcsányi Gyula: Gaz- dászat, — közigazgatási és illetmény- adatok. Bp., 1935. 10. o.</i>	<i>Honvédségi Közlöny (Szabály- rendeletek), 1942/34. 367. o.</i>	<i>Honvédségi Közlöny (Szabály- rendeletek), 1943/33. 543. o.</i>

PÓTDÍJAK A HONVÉD ALTISZTEK RÉSZÉRE (PENGŐBEN)

Rendfokozat	1927. január 1-től		1943. február 1-től		1944. március 1-től	
	<i>Vezénylési, karhatalmi és munka- pótdíj</i>	<i>Gyakorlati és menet- pótdíj</i>	<i>Vezénylési, karhatalmi és munka- pótdíj</i>	<i>Gyakorlati és menet- pótdíj</i>	<i>Vezénylési, karhatalmi és munka- pótdíj</i>	<i>Gyakorlati és menet- pótdíj</i>
Alhadnagy; tiszthelyettes	2,50	1	2,50	2,50	3	3
Törzsőr- mester; őrmester	2	1	2	2	2,40	2,40
	<i>Turcsányi Gyula: Gazdászat, — közigazgatási és illetmény- adatok. Bp., 1935. 10. o.</i>		<i>Honvédségi Közlöny (Szabály- rendeletek), 1943/12. 168. o.</i>		<i>Honvédségi Közlöny (Szabály- rendeletek), 1944/11. 158. o.</i>	

KÖLTÖZKÖDÉSI ÁTALÁNY A HONVÉD ALTISZTEK RÉSZÉRE

Rendfokozat	1927. jan. 1-től		1943. júl. 1-től	
	<i>1 v. 2 fő</i>	<i>3 v. több fő</i>	<i>1 v. 2 fő</i>	<i>3 v. több fő</i>
	<i>után családi pótlékban részesülő (pengőben)</i>			
Alhadnagy	150	200	185	250
Tiszthelyettes	120	160	150	200
Törzsőr-mester	100	120	125	150
Őrmester	100	120	125	150
	<i>Turcsányi Gyula: Gazdászat, — köz- igazgatási és illetményadatok. Bp., 1935. 10. o.</i>		<i>Honvédségi Köz- löny (Szabály- rendeletek), 1943/33. 543. o.</i>	
			<i>Honvédségi Köz- löny (Szabály- rendeletek), 1943/33. 543. o.</i>	

A RENDFOKOZATOK KÖZÖTTI VÁRAKOZÁSI IDŐK
AZ ALTISZTEK ELŐLÉPTETÉSÉNÉL (ÉV)

<i>Rendfokozat</i>	<i>Egységesen</i>	<i>Altisztképző iskolát végzettek</i>	<i>Csapatok által kiképzettek</i>	<i>Egységesen</i>
Alhadnagyá	—	12	15	29
Tiszthelyettesé	11	8	12	—
Főtörzsőrmesterré	9	—	—	20
Törzsőrmesterré	7,5	6	8	12
Őrmesterré	5,5	3	5	6

HL HM eln. 10. 10.1922—8281   B—4 Szabályzat. Előléptetési határozványok Bp. 1926.   B—4 Előléptetési Szabályzat Bp., 1942.

AZ ALTISZTI LÉTSZÁM ARÁNYAINAK VÁLTOZÁSA A HADSEREGBEN

<i>Év vagy költsegtetési év</i>	<i>Az altisztek</i>		<i>Hadsereg összlétszáma</i>
	<i>létszáma</i>	<i>létszáma a hadsereg összlétszámának %-ában</i>	
1922. jan. 1. ¹	8 470	18,28	46 338
1926. jan. 1.	5 129 ²	9,93	51 666 ³
1932. ⁴	5 475	9,42	58 133
1934/35. ⁵	4 832	7,41	67 969
1937/38. ⁶	5 928	6,97	85 000
1938/39. ⁷	7 553	6,38	118 297
1941/42. ⁸	12 533	5,44	230 249

1 *Hetés Tibor—Morva Tamásné*: Csak szolgálati használatra! Bp., 1968. 470. o.

2 HL HM eln. 10. 1926. — 10553.

3 *Hetés Tibor—Morva Tamásné*: i. m. 292. o.

4 HL HM eln. 1. 1932. — 109 793.

5 *Bognár Károly*: Magyarország felkészülése és

részvétele a II. világháborúban. *Honvédelem*, 1974/2.sz., 113. o.

6 Uo.

7 Uo.

8 *Godó Ágnes—Sztana Béla*: A Horthy-rendszer katonai ideológiája Bp., 1965. 144. o.